

No:
25

A

G

O

N

AGON

POHJOINEN FILOSOFIYHDISTYS RY
NORDLIGA FILOSOFISÄLLSKAPET RF
NORTHERN PHILOSOPHERS

1/2010
9. VSK.
22.3.2010

Oikeutta ihmisille ja eläimille!
Yritys vastaukseksi feissarille.
Juhani Niskanen s.4

Suljetun gheton lumo
Kati Kanto s.5

Viidettä talvikuukautta Islannin aikaa
Pia-Krista Rimppi s.6

Vapaa ihminen seisoo välinpitämättömyyden kuilun edessä
Voitto Kuosmanen s.8

Suomen työväenluokan järjestäytyminen
Ville Okkonen s.10

Amicitia aeterna
Juhani Sarsila s.13

Eihän se niin mennyt....!
Esko Riepula s.13

Mihin hävisivät työväenliikkeen perilliset?
Erkki Tuomioja s.14

Mitä taistolaiset oikeasti ajattelivat?
Vesa Oittinen s.18

Päätoimittaja
Niilo Nikkonen
Toimituksen osoite:
Kittiläntie 4690
97310 PATOKOSKI

AGON 25 toimituskunta:
Niilo Nikkonen
Sam Krause
Rainer Salosensaari
Taitto:
Niilo Nikkonen
Kuvat:
NN-arkisto, ellei toisin mainita
Kirjankannet kustantajilta

AGON numero 25
9. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
Kustantaja:
AGON Pohjoinen filosofi-
yhdistys ry.

Paino:
Lapin yliopistopaino
ROVANIEMI

AGON Pohjoinen filosofiyhdistys
Lapin yliopisto
PL 122
ROVANIEMI
Puheenjohtaja:
Sam Krause
skrause@ulapland.fi
Sihteeri / Rahastonhoitaja:
Rainer Salosensaari
rainer.salosensaari@ulapland.fi

AGON on saanut alkunsa
vuonna 2001 Lapin yliopistossa
filosofiaa opiskeleiden viisauden
rakastajien yhteenliittymänä.
AGONin tarkoitus on edistää
filosofian harrastusta pohjoisessa
ja saada filosofia tutkintoaineeksi
Lapin yliopistossa.

<http://www.ulapland.fi/agon>
<http://www.filosofiaperennis.org>
<http://www.filosofianopiskelijat.org>

JÄSENMAKSUT 2010
Jäsenmaksu 15,- euroa
Opiskelijat, työttömät ja muut
vähävaraiset 10,- euroa
Kannatusjäsenyys 15,- euroa
Postitusmaksu 5,- euroa
Vuosikerta yhteisöille 30,- euroa

AGON Pohjoinen filosofiyhdistys
Pohjolan Osuuspankki (POP)
564050-23533
Ulkomailta maksettaessa:
F10756405020003533

Jäsenhakemuksen voi jättää pu-
heenjohtajalle sähköpostilla.
agon@ulapland.fi

Osoitteenmuutokset ´sihteerille.

Reijo Wilenius 80 vuotta 22.4.2010

Reijo Wilenius on toiminut Jyväskylän yliopiston filosofian professorina vuosina 1973–1992. Hän on tunnettu ajanhermon kokevana keskustelijana ja uusien kulttuuristen ideoiden herättäjänä. Ajankohtaisissa näkemyksissään hän on tukeutunut Rudolf Steinerein filosofiaan. Hän on tutkinut monien ajattelijoiden näkemyksiä, esimerkiksi käyvät Francisco Suarez, Johan Vilhelm Snellman, Karl Marx, Erik Ahlman ja Georg Henrik von Wright.

Reijo Wilenius on ollut innostava luennoitsija ja taitava tieteellisten kysymysten kansantajuistaja. Monet opiskelijat ja filosofian harrastajat ovat etsineet hänen opetuksestaan ratkaisuja elämäänsä sekä opastusta sivistyksen ja itsekasvatuksen järjellisyuden oivaltamiseen.

Reijo Wileniuksen kasvatustieteelliset puheenvuorot ja aktiivinen osallistuminen vapaaseen sivistystyöhön ovat olleet vaikuttavia. Hän on osaltaan tuottanut käänteen suomalaisessa kasvatustieteellisessä tutkimuksessa sekä muutoksen kasvatuksellisen työn luonteen ymmärtämisessä.

Reijo Wileniuksen keskeistä tuotantoa ovat:

Marx ennen Marxia	1966
Filosofia ja politiikka	1967
Tietoisuus ja yhteiskunta	1972
Kasvatuksen ehdot	1975 (4.p. 1987)
Snellmanin linja	1978
Aatteiden maailma	1982
Kolme näkijää ja tekijää -	
Lönnrot, Runeberg, Snellman ja Suomen suunta	1986
Mitä on ihminen?	1999 (laajennettu p. 2003)

Lapin yliopistolla 8.3.2010
Toivo Salonen

Itselläni oli ilo ja onni aloittaa filosofian opiskelu Reijo Wileniuksen luennoilla syksyllä 1974. Jyväskylän yliopiston filosofian laitoksella viihdyin hyvin opiskellen ja opettaen neljätoista vuotta. Professorina Wilenius luotti meihin innokkasiin filosofian opiskelijoihin ja antoi tukensa maailman muuttamisen projekteissamme. Niiden käytännöllinen huipentuma oli silloisen tutkinnonuudistuksen vastustamisessa, siis uudistamiseksi nimitetyn muutoksen vastustamisessa. Tuolloisen toiminnan saavutuksena virallisissa asiakirjoissa säilyi sana ”sivistys”.

“Tilataanko konsultti...”

...**vai pilataanko itse?**” on liiketoiminnan piirissä tuttu lause. Lauseen to-
tuus piilee siinä, että konsultteja on monen tasoisia ja useimmat heistä lähinnä
puoskarin kaltaisia. Konkurssivaroituksen hätäkello alkaa kalkattaa aina, kun
kerrotaan firman palkanneen konsultin tekemään visioita ja skenaarioita ja
luomaan innovatiivista ilmapiiriä. Mitäpä siis pitää ajatella, kun hyvä halli-
tuksemme on palkannut konsultin, oikein amerikkalaisen konsultin? Tähän
päte **Sartrén** ajatus, että ihminen kysyessään neuvoa valitsee neuvojansa si-
ten, että saa mieleisensä vastauksen. Voimme siis levollisesti odottaa konsul-
tin antavan hyvinä neuvoinaan hyvälle hallituksellemme kehoituksen lisätä
julkisen sektorin säästöjä ja ulkoistamista ja valtion omaisuuden myyntiä.

Vähemmälle huomiolle on jäänyt toinen hyvän hallituksemme tilaus. Ministerit **Vanhanen, Katainen**
ja **Wallin** tilasivat filosofi **Pekka Himaselta** tulevaisuusvision, *Kukoistuksen käsikir-
joitus*, joka nyt on valmistunut ja kaiken kansan luettavaksi saatettu. Miksi eettisiä
valintoja sisältävä opaskirja tilataan juuri Himaselta? Voisiko syynä olla halu samais-
tua tekijään? Pekka Himanen oli aikanaan nuorimpana Suomessa filosofiasta väitel-
lyt ja hänen ohjaajanaan toimi niin ikään aikanaan nuorimpana Suomessa filosofias-
ta väitellyt **Esa Saarinen**. Lisäksi Himanen kortteeraa Ameriikassa, peräti Kaliforni-
assa, joka on innovatiivisuuden kehto. Minkälaisia valintoja olisi tarjonnut vaikka-
pa emeritusprofessori **Juhani Pietarinen** tai monipuolinen ajattelijä **Timo Airaksi-
nen**? Odotamme mielenkiinnolla filosofien punnittuja näkemyksiä Himasen teok-
sesta. Ehdotan Pekka Himasen teoksen ottamista laajaan käsittelyyn lukupiireissä
Suomen kaikissa yliopistoissa, sehän on suorastaan kansallinen velvollisuutemme!

Pekka Himasen *Kukoistuksen käsikirjoitus* löytyy WSOYn sivuilta ilmaiseksi
<http://wsoy.fi/yk/products/show/82305>

Talvisodan päättymistä juhlittiin monin muodoin ja historiallisia tapahtumia sekoiteltiin jälleen hieman
omavaltaisesti. 105 päivää kestänyttä sotaa on seurattu mediassa päivä päivältä aivan piisalle asti. **Aki-
Mauri Huhtisen Toivo Salosen** 60-vuotis juhlasymposiossa esittämän toiveen
sotien muistelemisen vähentämisestä allekirjoittaa varmaan moni. Sotien muiste-
lu sisältää niin monia ambitioita, että epäily kulloisestakin tarkoituksesta hiipii
mieleen pihtipielet ryskyen. Sotaveteraaneja käytetään juhlinnan aikana välinei-
nä - muulloin heitä ei tarvita. Hyvä itäinen naapurimme iskostetaan uhkakuvaksi
ja halutaan aviomiehen sisar avuksemme. Naapuri on kuitenkin ‘aina’ naapuri
vaikka voissa paistaisi.

Sattui kuitenkin jotain positiivistakin samana päivänä kuin Moskovan rauhan-
sopimus allekirjoitettiin. Somerolla syntyi potra poikalapsi, josta kasvoi monipuol-
linen viihdetaiteilija, kirjailija ja asennevaikuttaja. Lämpimät onnittelut seitsemän
kymmentä vuotta täyttäneelle **M A Nummiselle**! Jokaisen filosofianharrastajan
sydäntä lämmittää kuulla Nummisen esittävän Wittgensteinia (<http://www.youtube.com/watch?v=57PWqFowq-4>). Ehkäpä hyvän hallituksemme olisi kannattanut kääntyä M A:n puoleen tulevai-
suuden visioita havitellessaan.

Tietoja M A Nummisesta http://www.ma-numminen.net/_fi/ kuva samasta.

Toiveikasta kevätmieltä!

(VARA)PUHEENJOHTAJALTA OIKEUTTA IHMISILLE JA ELÄIMILLE!

Yritys vastaukseksi feissarille.

Juhani Niskanen

I

Kiinnostaako ihmisoikeudet? feissari pysähdyttää Sampo-aukiolla. Ei pätäkääkään! vastaan. Nuori kaveri Sampo-aukiolla ei hämmenny vaan jatkaa matkaa hymy huuleissa. Olisin kyllä ollut valmis perustelemaan. Ehkä hän oli kaukaa viisas. Minulla kyllä oli oikeus puhua, mutta hänellä ei ollut velvollisuutta kuunnella.

Tämä oli ensimmäinen kohta. Ensisijainen seikka pitäisi olla velvollisuus, vastuu. Kiinnostaako ihmisen velvollisuudet? Olin vastannut toisin. Kyllä, selitäpä tarkemmin! Ehkä hän olisi osannut kertoa että hänellä velvollisuus kuunnella olisi luonut minulle oikeuden puhua ja tulla kuulluksi. Niin päin oikeudet ja velvollisuudet ja vastuut.

II

Ihmisillä ei ole minkäänlaisia oikeuksia, sen kummemmin kuin muillakaan eläimillä. Tämä tarkoittaa oikeuksia luontojaan, a priori. Oikeudet ovat relaatioita, ihmissuhteita, ne syntyvät ihmisyhteisössä ja vaihtelevat kulttuurista toiseen, maasta toiseen. Oikeudet ovat keksittyjä, mielikuvituksen tuotetta, ja mielikuvitusta ihmisellä kyllä riittää. Eivät ne silti kaikki lepää tyhjän päällä, ne perustuvat arvoihin, tapoihin ja asenteisiin, joita yhteisö kannattaa. Oikeudet ja velvollisuudet syntyvät kulttuurin myötä, ne vaihtelevat, eivätkä mitkään niistä ole selviöitä vaan sallittuja tietyin ehdoin. Oikeuksiin liittyy vastapuoli, useimmiten, velvollisuus muiden taholta hyväksyä ja jopa toteuttaa tuo oikeus, esimerkiksi lasten oikeus koulunkäyntiin, joka yhteiskunnan kuuluu järjestää. Mutta oikeus valita asuinpaikkani on jo vaikeampi juttu. Oikeus siihen minulla on, mutta kenelläkään ei ole velvollisuutta auttaa tässä asiassa ellei itselläni ole resursseja. Oikeuksiin liittyy myös vapaus, mutta se on monen mutkan takana. Olen vapaa toteuttamaan oikeuksiani, en ole kiven sisällä, en vielä ainakaan, mutta vain juridisessa mielessä vapaa. Toinen seikka kokonaan miten koen vapaudentilani, miten muut, tahdonvapaudesta puhumattakaan.

III

Kiinnostavatko ihmisoikeuksilla kekkaloivaa humanistia niinkään paljon eläinten oikeudet? Kysymys tunkee syvälle eläimen ehtoihin. Sanoisin mielelläni että eläimenä eläinten joukossa minulla on tietynlaisia lueteltuja oikeuksia. Mutta eläinten kohdalla tämä ”Yleismaailmallinen” 96 oikeuden lista on paljon lyhyempi. Silti eläinten sosiaalinen maailma muistuttaa kaikessa olennaisessa ihmismaailmaa. Ne huolehtivat poikasistaan, ruokkivat niitä ja opettavat ne selviytymään. Ne kamppailevat revii-reistään ja urokset naaraista. Onko eläin vain esineen kaltainen omistuksen kohde, johon voi suhtautua mielivaltaisesti? Usein käsitetään eläinten oikeuksien olevan niidenkin vain ihmisten välisiä sopimuksia siitä kuinka eläimiä tulee kohdella. Eläimellä ei ole katsottu olevan omina yksilöinänsä juridisia enempää kuin moraalisiakaan oikeuksia. Lain puitteissa näin varmaan onkin, mutta tässä ei ole koko totuus. Koira tai kissa voi haltijalleen tulla hyvinkin läheiseksi, toveriksi, lähes ihmisen kaltaiseksi. Eläinten kohtelu on ihmiselle moraalinen valinta. Samalla se on suuri ongelma. Miksi?

IV

Ihminen luo oikeuden oman kaavansa mukaiseksi. Niin tekevät villieläimetkin, ne eivät suostu ihmisen sääntöihin. Jos sudet saisivat määrätä, eläisimme susien ehdoilla. Tai lintujen. Ihmisen arvojen mukaista, tätä nykyä, on rauhallinen rinnakkaiselo, lajien säilyttäminen, eläinmaailman monimuotoisuus. Ehtona vain se ettei ihmisen elämää häiritä liikaa. Ongelmana ovat kotieläimet, tai laajemmin, hyötyeläimet. Hevosella on oikeus ravintoon ja huolenpitoon, vastineena sillä on juhdan velvollisuudet. Lehmän vastuulla on maidon tuotto ja lampaalla villan. Sialla oikeudesta huolenpitoon on vastineena antaa lihansa... hetkinen! Nyt tässä mennään jo hyllyvälle suolle. Antaa lihansa - syötäväksi vastineena huolenpidosta. Tai ketuilla joutua kokemaan turkkinsa nylkeminen. Mitä oikeutta tämä on?

V

Maapallon elonkehä pysyy toiminnassa vain siten että elollislajit hyödyntävät toisiaan. Sitä voi realistisesti kutsua syömiseen ketjuksi. Huipulla tässä on ihminen, joka hyödyntää sekä kasveja että eläimiä. Ihminen lajina on peto petojen joukossa. Ongelma syntyy vaikeudesta myöntää tämä tosiseikka. Elämän raadollisuus on hukutettu verhojen taakse, se on kätkeyty teuras-tamoiden verenkatkuihin halleihin, luusahojen vinkunaan ja liukuhihnoilla kulkeviin, paloiksi leikattujen ruhonosien loputtomuuteen. Luontaistaloudessa elävillä tieto kiertokulusta elämänmuotona oli vielä hallussa. Kun tämä tuntuma on kadonnut, ihmisen moraalinen vastuu on ikään kuin paisunut ja painottunut tarkastelemaan vaihtoehtoa. Pystyykö ihminen pohtimaan miten läheinen eläin voi olla, niin ettei sorruta sentimentaalisiiin virhearvioihin. Miten pystymme ja pystymmekö lainkaan so-vittamaan yhteen moraalisen käsityksemme eläinten oikeuksista ja elonkehän julman ja ehdottoman vaatimuksen lihaa syövän petoeläimen elinehdoista. Moraalinen tuntomme vaatii hyvänsuopaa kohtelua eläimille. Pitää olla kiltti. Mutta kiltti peto on oxymoron, käsitteellinen ristiriita. Oikeutemme, sekä ihmisten että eläinten, on ehtojen alaista. Vaikka kuinka hellästi hoivaisimme sikapossuamme, joulun alla sen oikeudet päättyvät pulttipistoolin posahdukseen. Moraalisesti elämme kaikki suuressa ehdonalaisuudessa, vailla rangaistusta mutta ilman vapautusta.

VI

Niinpä niin, nuori feissari, joka jatkoit matkaasi hymyillen, mutta vielä käännit huutamaan: ”entäs aseet, armeijat...kiinnostaako voiman oikeus?” Hyvä on, mieti olennaisia! Ihmisillä kyllä riittää oikeuksia, tuo eläinmaailmassa yleisinkin meille kelpaa, vahvemman oikeus. Sen tähden kysyisit mieluummin mitä velvollisuuksia ihmisellä on. Vielä harvempi kyllä silloin raottaisi kukkaroaan. Velvollisuus ja vastuu eivät myy kovin hyvin. Mutta ainakin se selventäisi paljon sitä mistä oikeuksissa on kyse. Ja missä oikeudet alkavat ja loppuvat.

Katsoimme koulussa muutaman luokan kanssa elokuvan, jonka päähenkilö, 15-vuotias poika, joutuu kouluongelmiensa vuoksi sisäoppilaitokseen. Elokuva kertoo totuudenmukaisesti, miten vanhemmat opiskelijat kiduttavat nuorempia sadistisesti, miten opettajat katsovat sivusta tätä näytelmää. Kuri on kova. Jos et tottele, saat iskun päähäsi, pahimmassa tapauksessa joudut neuvoston eteen ja saat pakkorangaistuksen. Erik, teoksen päähenkilö, ei kuitenkaan lannistu, vaan järjestää omalla hiljaisella tavallaan mielenosoituksen ja selviää vuodesta, tosin melkoiset kolhut kokeneena – kuitenkin entistä vahvempänä.

Elokuva perustuu ruotsalaisen kirjailijan Jan Guillounin samannimiseen romaaniin, jossa hän on kuvannut omaa elämäänsä 1950-luvun ruotsalaisessa sisäoppilaitoksessa, pahamaineisessa Solbackassa. “Minä selvisin, koska olin henkisesti vahva”, Guilloun kertoo haastattelussaan. “Olimme kaikki samanarvoisia, olimme rikkaita. Meistä haluttiin kasvattaa ruotsalaista eliittiä, suuria virkamiehiä. Kuitenkaan tämä haave ei toteutunut”, kirjailija kertoo. Guillounin mielestä kaikki sisäoppilaitokset, ns. suljetut ghetot, tulisikin kieltää, sillä ne ruokkivat siellä eläville vääränlaista kuvaa itsestä, toisista ja elämästä yleensä.

Suljettu ghetto. Ghetto viittaa juutalaisten asuttamiin kortteleihin. Suljettu taas jotain, joka on kaukana ulkomaailmasta, paikasta, johon alkaa muodostua pikkuhiljaa omat säännöt, omat vääristyneet kuvitelmat todellisuudesta. Varoittavia esimerkkejä löytyy historiasta vaikka kuinka, on isä aurinkoisempe Neuvostoliitto, joka ratkesi liitoksistaan heti, kun sai siihen mahdollisuuden, on Jugoslavia, jossa Tito piti monikansallisen Jugoslavian kasassa vuosikausia omin pakkokeinoin, kunnes joutui luopumaan vallasta ja Jugoslavialle kävi niin kuin kävi. On Kiinan Mao Tse Tungia, joka katsoo vakain katsein kiinalaisen kodin seinältä varmaan vieläkin, loputtomiin.

Vaikutukset suljetussa ghetossa voivat olla hirmuiset, kuten on nähty - Siperia opettaa tai sitten ei. Juutalaisvainoista ja muista pakkotyöhön määrätyistä voidaan edetä myös pienempiin vaikutuksiin, joista näin vaihto-opiskeluaikanani Virossa pienen elävän esimerkin: opiskelijoiden polvien päällä, pöydän turvallisuudessa suojassa keikkuivat luentomuistiinpanot. Opettaja ei kiinnittänyt asiaan mitään huomiota, olihan hän ilmeisesti itsekin toiminut aikoinaan samalla tavalla. Maassa, jossa oli totuttu puhumaan hiljaa, tämä oli normaalia, suomalaisen moraalille tämä oli kauhistus.

Suljettu on aina ummehtunut, hieman tunkkainen, se tarvitsee tuuletusta, jotain uutta ja raikasta. Suomikin koki saman ahtaan paikan kammoa ja tuulettumisen tarpeen 1920-luvulla, kun Tulenkantajat alkoivat kalisuttaa miekkojaan ja availivat samalla ikkunoita ja ovia Eurooppaa kohti. Tämä historiahan toistaa taas itseään.

Paitsi suurista kansallisista yksiköistä, suljettuja ghettoja voi löytyä myös pienemmistä piireistä. Sen voi muodostaa pieni kylä- tai työyhteisö, myös perhe, jossa liian tiiviit suhteet estävät ulkomaailman pääsyn sisälle. Sen voi muodostaa myös yksityinen ihminen, joka alkaa muodostaa päässään mitä mielikuvituksellisempia juttuja. Näistähän on saatu muutamia varsin varoittavia esimerkkejä.

Tuulen pitäisi saada virrata vapaasti paitsi pään sisässä, myös ihmisten välillä. Kuten Bengt Pohjanen asian ilmaisee, tärkeintä on olla jatkuvasti matkalla johonkin. Kun hän tulee Pellossa, väylänvarrella kotalolleen, hänen on aina käveltävä Tornionjoen rantaan ja katsottava Ruotsista Suomen puolelle ja kuunneltava, mitä väylä sillä kertaa kuulijalleen puhelee. Se on hänelle elinehto. Väylän varren ihmiset ovatkin tottuneet jatkuvaan liikkeeseen, maiseman avaruudellisuuteen, tilaan, ilmaan, jota hengittää. Tämä olisi suotavaa kenelle tahansa, sillä pysähdys tuo ahdistuksen, vääristymän, jossa peiliin ei katso enää minä, vaan joku muu, joku, joka on kenties jo tuntematon itselle ja toisille. Joku, jonka otsassa lukee isoin, kissankokosin kirjaimin: Unknown soldier. Made by Inside. Don't touch.

VIIDETTÄ TALVIKUUKAUTTA ISLANNIN AIKAA

Teksti ja kuvat:

Pia-Krista Rimppi

Vanhan islantilaisen kalenterin mukaan viides ja toiseksi viimeinen talvikuukausi, góí, alkoi 21. helmikuuta, joten maaliskuussa kevätpäiväntasauksen aikoihin luulisi jo tämän lumisateen hellittävän. Saavuin Islantiin neljä kuukautta sitten ja ensimmäistä kertaa asun aivan meren rannalla. Konkreettisesti keskeltä pystymetsää lähteneenä tämä avaruus sekä meren ja uuden paikan tuoma outous on saanut ajan kulumaan nopeasti. Valot, värit ja säät vaihtuvat tiheään päivän aikana. Hetki sitten näin vielä vuonon vastarannalle kymmenen kilometrin päähän, mutta parissa minuutissa maisema peittyi vaakasuoraan puhaltavaan valkoiseen pölyyn ja näkyvyys supistuu pariin metriin.

Vanhan islantilaisen kalenterin mukaan vuosi on jaettu karkeasti kesään ja talveen. Tänä vuonna kesän ensimmäinen päivä on 22. huhtikuuta, sillä kesä ja sen viikot alkavat aina torstaina. Jossain vaiheessa kristinuskon tulon myötä viikon alkaminen yritettiin siirtää sunnuntaiksi, mutta islantilaiset pysyttelivät traditiossa. Talven alkamisesta onkin sitten jo kiistaa, se saattoi alkaa joko perjantaina tai lauantaina. Odotan silti kevään tulevan vaikka kalenteri ei sitä lupaakaan. Se mies, joka sai vaihdettua islantilaiset vanhat viikonpäivien nimitykset kristillisempiin versioihin, oli piispa Jón Ögmundsson (1106 – 1121). Odinin päivästä tehtiin midvikudagur ja Thorin päivästä fimmtudagur eli viides päivä sunnuntaista. Perjantai on jostain syystä föstudagur eli nopea päivä.

Saaren maaperä on nuorta verrattuna pari miljardia vuotta vanhaan peruskallioomme. Islannin läpi kulkevat Euroopan ja Amerikan mannerlaatat ovat osaksi nousseet maan pintaan ja niiden välissä kulkeminen on melko surrealistinen kokemus. Laatat liikkuvat tietenkin koko ajan ja päivittäin on pieniä maanjäristyksiä. Myös kymmenet uinuvat tulivuoret voivat herätä milloin tahansa. Viime päivinä on tarkkailtu magman liikkeitä ja järistyksiä Eyjafjallajökullin alapuolella. Sen verran vilkasta toiminta on ollut, että evakuoitisuunnitelmat ovat valmiina ja asiasta uutisoidaan koko ajan. Islantilaisten asenteessa onkin jotakin tästä jatkuvasta uhkasta, sillä kaikki on hieman rennompaa kuin Suomessa. Tuttavani uimahallilta totesivat rauhallisesti, että joku tulivuorista tulee purkautumaan joko tänään tai ensi vuonna.

Ihmisen pienuus korostuu tässä maisemassa eri tavoin kuin metsässä, missä kaikki on lähellä ja kosketavissa.

Vaaran laelle voi kävellä ja puuhun tarttua tukea ottaakseen. Islannin vuoret ovat isoja, kaukana eikä juolahtaisi mieleen vain mennä vilkaisemaan näköalaa. Ne ovat kaukana ja saavuttamattomissa. Ovatko ajatukset sitten laajempia, kun näkee kauas? Ehkä ne ovat jo niin suuria, että otetta on vaikea saada. Sää vaihtuu liian nopeaan rauhalliselle metsäsuomalaiselle ja mieli alkaa harhailla. Meri, joka näennäisesti on tuossa paikoillaan, muuttuu joka hetki. Ihailenkin koko talven aallokossa taiteilivia vesilintuja, kun ne osaavat hakea sen tyyneimmän paikan säästääkseen energiaa. Saaren luonto luo mieleen filosofista epävarmuuden tilaa, mutta sen siettäminen on vaikeampaa, kuin kotimökistä katsellessa.

Gunnolfsvikurfjall

Godafoss

Myytti kaikista saaren asukkaista mahtavien viikinkien jälkeläisinä alkaa epäilyttää viimeistään Reykjavikin keskustassa katsellessa viimeisen muodin mukaisia kapeajalkaisia nuoria miehiä. Historiankirjoitus paljastaa maan todelliset asuttajat, jotka olivat enimmäkseen maanviljelijöitä ja palvelusväkeä. On myös sellainen käsitys, että Islanti olisi erityisen ympäristötietoinen maa. Geoterminen energia kyllä riittää yli oman tarpeen, mutta kuinka vihreää on myydä siitä alumiiniteollisuuden käyttöön. Pieni Reydarfjörðurin kylä sai oman alumiinisulattonsa ja lisää on suunnitteilla myös tänne pohjoiseen anteliiden toisen manerlaatan asukkien toimesta.

Reilu kuukausi sitten rantautui vuonon vastarannalle jääkarhu. Tosin se ehti kulkea vain pari tuntia saaren kamaralla kun se jo ammuttiin. Tärkein syy oli luonnollisesti ihmisten turvallisuus, kun lähistöllä on koulu. Toisen perustelun kuulin uimahallilla, että olisi liian kallista nukuttaa karhu ja kuljettaa se muualle. Kolmas peruste jääkarhun eliminoimiselle oli Islannin virallisen kannan mukaan se, että ne eivät kuulu uhanalaisiin lajeihin.

Pia-Krista Rimppi
Thórshöfn, Islanti

Autiotalo Langesissa

VAPAA IHMINEN SEISOO VÄLINPITÄMÄTTÖMYYDEN KUILUN EDESSÄ

Voitto Kuosmanen

Mistä tulen ja mihin olen matkalla, on ihmisenä olemisen peruskysymys, sanoo filosofi Emanuele Severino. Kysymys perustuu siihen olemattoman näkyyn mistä ihminen on peräisin ja mihin ihminen palaa. Vuosisatoja uskonto tarjoili ihmiselle kohtuullisen tukevat pilarit elämän perustaksi. Viimeinen yritys lienee ollut hyvinvointivaltion pyrkimys tarjota turvallinen matkan kehdestä hautaan asti. Nyt ihminen on lopultakin vapautumassa uskonnon ja valtion orjuudesta. Sokean uskon ja lajitoveruuden hylännyt vapaa länsimainen ihminen ei kysy mistä hän tulee ja minne hän menee, vaan ajattele positiivisesti ja touhuu tyhmän ylpeänä ilmassa leijuvalla sillalla. Näin ihmisen on nyt oltava. Muuten joutuisi katsomaan minkä varassa elämä on.

Poissulkeva yhteiskunta

Miten tähän on tultu? Jäljet johtavat keskiajan markkinoille. Sieltä alkoi omistamisen halu ja ahneus. 1700 – luvulta lähtien muutosvauhti on kiihtynyt. Sosiologi Richard Sennett sanoo, että tuloksena on ollut yhä omistushaluisempi ja vähemmän antava yhteiskunta. Omistushalun rinnalla on voimistunut yksilöllisyys. Yhteisöt ovat saaneet väistyä ja vastavuoroisuuden henki on tehnyt tilaa hyväksikäytölle. Liberaalit uskovat, että tuo hyväksikäyttö hyödyttää kaikkia osapuolia. Enemmistölle riittää vahva usko tuohon peliin, jotta harvat voivat rauhassa rikastua. Rikolliset tarvitsevat uskollisia apulaisia. Vastavuoroisesta hyväksikäyttöpelistä suljetaan pois lapset, vanhukset, vammaiset, sairaat, työttömät, maahanmuuttajat ja opiskelijat, koska heillä ei ole arvoa hyväksikäytön kohteena juuri nyt tai enää tulevaisuudessa. Heidät voi sivuuttaa.

Teollisen ajan jätkeasojen keskellä elävässä maailmassa valtaa käyttävät instituutiot, joiden idea ja henki ovat kuolleet. Ne eivät väisty. Ne haluavat lisää valtaa. Teollisena aikana syntyneet puolueet ja etujärjestöt ovat tästä surullinen esimerkki. Kulutuksesta innostunut kansa on höynäytetty tukemaan noiden kuolleita mutta elossa olevien, zombi – instituutioiden, toimintaa. Ainahan vallan pöydästä tipahtaa jokunen murunen, jonka avulla voi shoppailla ja tuntea että on hengissä.

Ryhmien ongelma yleensä ja erityisesti zombi-instituutioilla, on vastuu vain omista haluistaan ja katseen kääntyminen sisäänpäin. Omiin intresseihin keskittyneet ryhmät eivät tahdo nähdä eivätkä kuulla uuden elämän ja maailman ääntä.

Ulkopuolisen silmin monet valtaan juuttuneet ryhmät saattavat näyttää tyhmyyden korkeakouluilta, jossa sisäiset rituaalit ja palkitsemiset pitävät yllä ryhmän yhtenäisyyttä ja kritiikin loitolla. Noiden instituutioiden ikoneja ovat

pöyhkeät ja tyhmänylpeät johtajat, jotka eivät osaa eivätkä ymmärrä peittää ylimielisyyttään menneestä maailmasta kumpuavien etujen vaatimisessa. Kun pitäisi ymmärtää väistyä, omalle ryhmälle hankitaan lisää etuoikeuksia, joiden avulla padotaan muutos; zombit miehittävät vallankäyttö- ja hallintokoneistot. Kuolleet pitävät bileitä. Samanmieliset juhlijat eivät luovu vallasta, eivät esitä tuloerojen kaventamista, eivät työn jakamista eivätkä rakentele palkkoille kattoja.

Katso ihmistä

Lajitoveruuden irtisanoneen yksilön käsi ei vapise, kun hän vaatii ja vastaanottaa etuja itselleen. Talouden ja palvelut kuralle ajaneen kaupungin johtajiston omatunto ei vikise roiman palkankorotuksen edessä; Siinähan vain tarkistetaan palkkojen, ei moraalikehityksen, jälkeenjääneisyys. Tuotekehittelyn laiminlyönyt yritysjohto ottaa riemulla vastaan optiot. Onhan yhtiön tulos parantunut roimasti – tosin energian hinnan nousun vuoksi. Runsaat lahjat ansaitsevat myös palkkarenkiyritysjohtajat, kun he osakkeenomistajien iloksi sanovat työntekijöitä irti ja hinaavat yhtiöiden pörssikursseja ylös. Samassa riemussa palkitaan taivasosinkoja odottava sijoittamisesta innostunut nöyrä keskiluokka ja vauras työväestö. Elämä on unelmatehdas. Jos en tänään voita, ehkä huomenna. Ei haittaa, vaikka vastavuoroisen hyväksikäytön pelissä löytää itsensä kilometritehtaalta tai yön pimeimpänä hetkenä näkee itsensä ahneiden osakkeenomistajien joukossa. Elämä on ihanaa. Jokainen saa ansoidensa mukaan.

Vain kyynikko voi kysyä: Voiko kukaan tuota peliä pelaava, ostettu tai peliin höynäytetty, kunnioittaa itseään tai lajitoveriaan? Millä helvetin oikeudella jotkut pelaavat itselleen etuja yhdessä tuotetulla vauraudella? Olinko minä laatimassa sääntöjä tuohon peliin?

Lupauksen taivasosingosta saanut ihminen on vapautunut kuluttajaksi. Hän omistaa paljon, mutta ei ole juuri mitään, sanoisi Eric Fromm. Markkinat houkuttelevat ihmisestä esiin narsismin, jota normaalisti esiintyy vastasyntyneillä ja mielisairaila. Yhteisöistä vapautunut yksilö on vapautunut myös omantunnon ikeestä. Hänelle riittää yrityksen moraali: mitä laki ei kiellä tai huomaa, on sallittua. Yksilönkin etiikkapuheesta tulee hyväksikäytön ja roistouden peittelemistä, sanoisi Corinne Maier.

Kuinka välttää katsominen kuilun pohjalle? Turvallisinta on pitää yllä sidossuhteita vallassa oleviin hengettömiin heinäluomiin. Toisen avun tarjoaa teknologia. Ihminen voi nauttia sirkushuveista kotona kohtaamatta toista ihmistä; saa olla yksin, turvassa ja vailla vastuuta muista. Jos teknologia ei riitä, ihmisen pelastaa ikävystymiseltä ja

kuiluun katsomiselta shoppailu, matkat rannalle numero 3186, elämysten etsintä ja kuoleman rajojen koettelu. Jotenkin pitää saada varmuus siitä, että on elossa, sanoo filosofi Lars Svendsen. Elämäntavan mielekkyyttä ei sovi epäillä. Täytyy liikkua. Elää. Monien usko on alkanut horjua; minä en riitä enää minulle ja shoppailukin alkaa olla out. Edessä on pysähdys.

Samaan bändiin?

Kunnioitusvaje on yhteiskunnan rakenne- ja yksilön luonneongelma. Yhteiskunnalliset olosuhteet, joissa ihmiset ja ryhmät voivat antautua valta- ja etupeleihin ja voivat käyttää asemaansa hyväkseen omien etujensa ajamiseen, on ennen muuta poliittisen päätöksenteon ongelma. Kun erot ryhmien välillä kasvavat ja hajanaisuus lisääntyy, poliitikkojen olisi syytä pohtia Platonin ajatusta tuloerojen ongelmasta: kun rikkaiden ja köyhien väliset tuloerot kasvavat yli nelinkertaiseksi, yhteiskunta alkaa hajota. Poliitikan tehtävänä on myös estää sellaisten rakenteiden ja instituutioiden unohtuminen yhteiskuntaan ja uusien syntyminen, jotka antavat yksilöille ja ryhmille mahdollisuuden toimia siten, että luottamus ja kunnioitus vähenevät ihmisten välillä.

Yksilö ei voi paeta kunnioitusongelmissaan poliittisen koneiston taakse, koska hän on itse vastuussa luonteensa kehittämisestä. Luonteen kehittämisessä tärkeä kysymys on keihin samastun? Käännänpö katseeni itseeni, ryhmääni, ylempiin vai alempiin? Se mihin suuntaan vilkuilen, määrittelee suhtautumiseni toisiin ihmisiin. Kunnioitusvajeen vähenemisessä hyvä olisi vilkuilla oman ryhmän ulkopuolelle. Silloin eteen saattaa avautua maisemia, joiden edessä ei voisi jäädä välinpitämättömäksi. Välttämätöntä olisi katsoa yli kaikkien ryhmien ja etsiä sitä yhteistä, mitä ihmisissä on. J.V. Snellmanin (1806 – 1881) ajatus sivistystä tahtovasta ja itseään kasvattavasta ihmisestä on vielä lunastamatta.

Välinpitämättömyys on pahinta luonteen heikkoutta, sanoo sosiologi Richard Sennett. Välinpitämättömyyden voittaminen onkin iso haaste nykyihmiselle, koska yhteiskuntien järjestelyt eivät kannusta ihmistä itsensä saati muiden kunnioittamiseen. Vasta itseään kunnioittava ihminen kykenee samassa bändissä soittavien kanssa vuoropuheluun, joka vahvistaa kilpailun ja kamppailun sijaan todellista kumppanuutta ihmisten ja ryhmien välillä ja samalla antaa pilarit elämälle.

KOHTI IHMISTÄ KUNNIOITTAVAA MAAILMAA

Katseita ihmiseen ja ihmiseksi kasvamisen maisemaan
Voitto Kuosmanen

Mitä tapahtuu, kun aikakausi vaihtuu toiseksi? Kysymys on syvällisestä muutoksesta, joka laittaa liikkeelle kaiken. Koko kulttuurin arvot ja moraalit - eetos - alkavat muuttua. Käytännössä muutos näkyy ajattelu- ja toimintatapojen muutoksena niin instituutioiden sisällä kuin yksilön arjessa. Muutoksessa myös ihmisen identiteetti ja luonne joutuvat liikkeeseen. Ihminen joutuu kysymään itseltään: Kuka minä olen ja keihin minä samastun? Ihminen alkaa vilkuilla toisen ihmisen suuntaan uudella tavalla. Mitä muutos merkitsee ihmiselle? Millaisia ongelmia ja haasteita ihmisenä olemiselle ja ihmiseksi kasvamiselle uusi aika asettaa?

Teoksen sivuilla luodaan katseita 2000-luvun alun ”teknoliberaalin” ideologian jälkeensä jättämiin kulttuurin, yhteiskuntamoraalin ja yksilön moraalien maisemiin, joissa toisen ihmisen suuntaan vilkuillaan hyödyn ja hyväksikäytön toivossa. Kirjoittaja haastaa esseissään, artikkeleissaan ja puheenvuoroissaan tietoisesti kriittisesti niin kadun miehen ja naisen kuin poliitikon ja sivistystyötä tekevän – kenet tahansa - keskusteluun ajan luonteesta. Samalla hän haastaa lukijan pohtimaan mahdollisuutta rakentaa maailma, joka olisi ihmisen arvoinen.

ISBN 978-952-92-7004-0

Julkaisutiedot:

Voitto Kuosmanen
KOHTI IHMISTÄ KUNNIOITTAVAA MAAILMAA
- Katseita ihmiseen ja ihmiseksi kasvamisen maisemaan
Juvenes Print - Tampereen Yliopistopaino Oy
Tampere 2010
ISBN 978-952-92-7004-0 (nid.)
ISBN 978-952-92-7005-7 (PDF)
Hinnat ja tilaukset:
Kirja 12 •
PDF -kirja 5 •
s-posti: voitto.kuosmanen@tokem.fi
puh./tekstiviesti 040 7579139

Kuva: Voitto Kuosmanen (facebook)

Julkaisun tuotto

Julkaisun tuotto käytetään hyvinvointiyhteiskunnan köyhien lapsiperheiden hyvinvoinnin tukemiseen.

SUOMEN TYÖVÄENLUOKAN JÄRJESTÄYTYMINEN

Ville Okkonen

Poliittinen järjestäytynyt työväenliike muotoutui Euroopassa porvarillisten vallankumousten jälkeen – 1800-luvun kuluessa. Teollistuminen, taloudellinen liberalismi, väestönkasvu ja omaisuuden uusjaot (esimerkiksi kirkon ja valtion maiden yksityistäminen) muuttivat Euroopan valtioiden sisäisiä poliittis-hallinnollisia voimasuhteita ja keskinäistä voimatasapainoa. Suomi sijaitsi eurooppalaisen kehityksen osalta periferiassa. Euroopan hulluvuosi (1848), ensimmäisen internationaalien perustaminen Lontoossa (1864) ja Pariisin kommuuni (1871) Ranskan ja Saksan välisen sodan jälkeen nostivat kuitenkin ”työväenkysymyksen” myös suomalaisen sivistyneistön tietoisuuteen – huolimatta siitä, ettei Suomessa palkkatyöväenluokkaa tai suurteollisuutta tuona aikana ollut. Ruotsin valtakunnan itäisessä provinssissa – ja koko kruunun alueella – maaseutu muuttui sosiaalisesti 1700-luvun lopulla väestön kasvaessa.

Tässä artikkelissa pyritään hahmottelemaan Suomen työväenluokan synnyn sosiaalisia tekijöitä ja keskeisiä historian vaiheita. Näin ollen keskeinen kysymys on, syntyikö työväenluokka Suomessa teollistumisen sekä työnjaon ja –organisoinnin muutosten seurauksena. Voidaanko Suomen kohdalla luokkajaon ja sosiaalisten ristiriitojen kärjistymisen nähdä johtaneen järjestäytymiseen? Yleisen eurooppalaisen perspektiivin mukaan proletariaatti organisoitui yhtenäiseksi luokaksi teollistumisen, kaupungistumisen ja yhtenäisen osattomuuden ja sosiaalisten ristiriitojen kasvun myötä. Luokkaristiriitojen synty johti kamppailuun valtiovallasta, paremmasta toimeentulosta, sivistyksellisistä oikeuksista, arvostuksesta ja turvatusta asemasta. Sosiaalisista epäkohdista johtuva organisoituminen perustuu ajatukseen, että yhteiskunnallisessa toiminnassa muodostuu sosiaalisia luokkia, jota kamppailevat yhteiskuntajärjestyksen hallinnasta – eli osallisuudesta yhteisten asioiden hoitoon. Luokka siis alettiin nähdä poliittisena subjektina, joka pystyisi ylittämään säätyideologian mukaisen ”luonnollisen” yhteiskuntajärjestyksen. Suomen työväenluokan järjestäytymisen osalta on syytä tarkastella, vertailla ja eritellä tekijöitä, jota mahdollistivat työväenluokan poliittisen järjestäytymisen – siis yhteisistä intresseistä tietoiseksi tuleminen. Artikkelissa työväenliikkeellä viitataan luokaksi järjestäytyneeseen työväestöön. Sosialistisella työväenliikkeellä tarkoitetaan työväestön omaehtoista järjestäytymistä, johon kuuluvat esimerkiksi työväenyhdistykset, -puolueet, -talot ja palkansaajajärjestöt.

Luokka-käsitettä on määritelty monin tavoin eri tutkimuksissa. Keskeinen käsitteen käyttöön liittyvä ongelma perustuu kysymykseen, viitataan luokalla poliittiseen liikkeeseen, vai esimerkiksi tietyn tulotason perusteella ja työn itsenäisyyden asteella luokiteltaviin ryhmiin. Onko työväenluokkaa olemassa ilman tietoisuutta yhtenäisistä intresseistä? Ovatko intressit saman tuloluokan sisällä välttämättä yhtenäiset, mikäli toinen haluasi verovarvoja suunnattavan kirjastojen hankintoihin – toisen suhtautuessa moiseen paheksuttavana elitisminä? Empiiristi ihmisryhmiä voidaan jakaa luokkiin mittaamalla jakaumia ja tekemällä luokituksia esimerkiksi koulutuksen, tulojen, omaisuuden, työn itsenäisyyden ja sosiaalisen liikkuvuuden välillä. Näin voidaan tarkastella luokkien rakennetta, pysyvyyttä ja sosiaalista liikkuvuutta. Edellä mainittujen muuttujien suhteista voidaan myös mitata korrelaatioita. On kuitenkin johdonmukaista tehdä analyyttinen ero objektiivisen ja suhteellisen luokka-aseman välille. Edellistä määrittävät ulkoiset mitattavissa olevat tekijät, kuten tulot, koulutus ja omaisuus. Jälkimmäi-

sessä kyse on johonkin luokkaan sijoittuvan henkilön kokemuksesta: kuuluuko epävakaa työmarkkina-asemassa oleva akavalainen toimihenkilö työväenluokkaa? Subjektivisessa luokkakäsityksessä keskeistä on yksilön kokemus työnteonsa itsenäisyyden asteesta.

Marxilaisessa traditiossa historian liikkeelle paneva voima on luokkataistelu. Tuotannon parissa toimivat ihmiset asettuivat tuotantoon nähdessä erilaisiin suhteisiin. Näistä suhteista muodostuu sosiaalinen järjestys, joka on tuotantovoimien kulloisenkin historiallisen vaiheen kannalta tarkoituksenmukainen. Tuotantovoimien jatkuva kehitys ja sosiaalisen järjestyksen muuttumattomuus ovat antagonistisessa suhteessa, mikä tarkoittaa historiallisesti vallankumouksellisia siirtymiä kohti edistyneisempiä tuotantotapoja. Kapitalismissa keskeiset luokat määrittyvät omistamattoman ja omistavan väestön kautta. Yleisesti luokka-käsitettä voidaan jaotella poliittisten, sosiaalisten ja taloudellisten piirteiden mukaan. Sosiaalisilla piirteillä viitataan sosiologian perinteessä myös statuksiin ja poliittisilla vastaavasti puoluekantoihin. Esimerkiksi korkeasti koulutettu ja koulutamaton henkilö voivat kuulua sosioekonomisesti samaan tulo- ja varallisuustasoon, mutta olla kovin erilaisessa positiossa mitä tulee mahdollisuuteen kirjoittaa sanomalehtiin tai tieteellisiin aikakauslehtiin. Myös väestötilastoissa eräänä jakoperustana on ihmisen sosioekonominen asema. Tutkijan on itse viimekädessä luotava luokka, mikäli tarkastelee ilmiötä poliittisena, taloudellisenä ja sosiaalisena kokonaisuutena.

Tutkimuksellisesti yhteiskuntaluokkaa voidaan lähestyä käyttäen käsitettä joko realistisesti tai nominalistisesti. Realistisessa strategiassa tutkija ottaa luokka-käsitteen annettuna (lähtöpremissinä) ja tutkii ominaisuuksia, mitä siihen reaali maailmassa liittyy: paljonko on rahaa kuukaudessa käytettäväksi tai miten työväenluokkaiset nuoret menestyvät eri oppilaitoksissa? Reaali maailman tunnusmerkkien hakemisen sijaan nominalistisessa strategiassa tutkija määrittelee ensin luokka-käsitettä esimerkiksi koulutuksen, tulojen ja asumisen pohjalta ja tämän jälkeen sovitaa käsitettä yhteiskunta-analyyssissä. Realistisen ja nominalistisen strategian käyttäminen on tutkimuksellisesti hedelmällistä limittäin, jolloin määrittely ja reaali maailman ilmiöt käyvät vuoropuhelua keskenään. Molempia strategioita voidaan soveltaa myös historiallisessa analyyssissä. Voidaan esimerkiksi realistisesti määritellä, että Suomen työväenliikkeelle oli ominaista kautskylainen näkemys luokkataistelusta – ei Bernsteinin reformismi. Karl Kautsky (1854–1938) oli

marxismin teoreetikko, joka vuonna 1891 hyväksytyssä Erfurтин ohjelmassa määritteli Saksan sosiaalidemokraattisen työväenpuolueen opin ja poliittiset tavoitteet. Kautsky näki kapitalismin kehityslakien ja teollistumisen kurjistavan työväenluokan asemaa. Suomen sosiaalidemokraattinen työväenpuolue hyväksyi kautskylaisen linjan Forssan puoluekokouksessa vuonna 1903. Kautskylainen vallankumouksellinen linja säilyi Suomessa myös eduskuntauudistuksen jälkeen, koska käytännössä eduskunnalla ei ollut valtaa, vaan lait täytyi hyväksyttäväksi tsaarilla. Nominalistisessa mielessä työväenliikettä voidaan määritellä toiminnan omaehtoisuuden, vallankumouksellisuuden tai yleensä työväestön edun ajamiseen sitoutuneiden henkilöiden ja järjestöjen kautta. Määritelläänkö työväenliike työväenluokasta nousevaksi omaehtoiseksi poliittiseksi toiminnaksi, vai luetaanko liikkeeseen kuuluvaksi myös muista luokista tulevat henkilöt, joiden päämääränä on edistää proletariaatin yhteiskunnallista asemaa ja poliittista vaikutusvaltaa? Joka tapauksessa määritelmien avulla voidaan tulkita menneisyyttä ja menneisyyden ilmiöillä jäsentää määritelmiä. Proletariaatti-käsitteellä viitataan epäitsenäiseen väestöön, joka on ”vapaa” sopimaan kapitalistin kanssa oman työvoimansa myymisestä.

Mitkä tekijät Suomen historiassa ovat merkittäviä työväenluokan järjestäytymisen kannalta? Sosiaalishistorian dosentti Pertti Haapalan mukaan 1700-luvulla kehitettiin työpakkojärjestelmä, jolla estettiin maatyöväen palkkojen nousu ja taattiin työvoiman saanti suurtiloille.¹ Järjestelmä sitoi työläistä maahan ja tilallisen holhoukseen, mikä tarkoitti sitä, että käytännössä työmarkkinat eivät olleet vapaat tai perustuneet omistavan ja omistamattoman luokan neuvottelusuhteelle. Liberalismi edesauttoi etujärjestöjen vaikutusvallalle perustuvan kansalaisyhteiskunnan muotoutumista vasta seuraavalla vuosisadalla. Joka tapauksessa väestön kasvu polki isonjaon jälkeen maaseututyöväestön palkkoja, mikä synnytti ”suhteellisen liikaväestön”. Väestönkasvu ja palkat kehittyivät suurtilallisille edullisiksi. Ratkaiseva murros työväenluokan järjestäytymisen osalta tapahtui vasta vuonna 1879, kun hyväksyttiin elinkeinovapaus ja uusi köyhäinlaitos.

Liberalismi, nationalismi ja sosialismi rantautuivat Suomeen Länsi- ja Keski-Eurooppaan verraten myöhään. Suomen teollisuus oli vähäistä, vienti yksipuolista ja metsätavaran jalostusaste alhainen. Samalla kun työläinsäädäntöä liberalisoitiin, työväestön liikkumista helpotettiin muuttovapausrajoituksia poistamalla. 1880-luvulta lähtien kunnat vapautuivat köyhäinhoitoa koskevasta taakasta ja muotoutui ”vapaa työläinen”. Uusi liberaalimpi lainsäädäntö näin ollen velvoitti köyhälistöä käyttämään uutta vapautta elantonsa hankkimiseen.² Historioitsija Panu Pulman mukaan uusi irtolaislaki soi köyhille vapauden olla oman onnensa seppiä.³ – Yhteiskunnan vapauttaminen negatiivisen vapauskäsitteen merkityksessä laittoi liikkeelle työväenluokan järjestäytymisen. Näitä 1800-luvun jälkipuoliskolla toteutettuja liberaaleja uudistuksia voidaan pitää ehkä keskeisenä perustana Suomen työväenluokan järjestäytymiselle. Uudistusten tarkoituksena ei suinkaan ollut vahvan työväenliikkeen luominen. Tässä kohdin voimme puhua tarkoituksellisen toiminnan tarkoituksettomista seurauksista. Pulman mukaan köyhäinhoidolla pyrittiin pakottamaan köyhä väestö työvoimansa myymiseen.⁴ Lainsäädännölliset muutokset johtivat tilanteeseen, joka tunnusti juridisesti vapaan työvoiman ja vapaa yrittäjyyden.⁵ Näin syntyivät vapaaseen kilpai-

luun perustuvat työmarkkinat. Prosessia lujitti irtolaislainsäädännön poistaminen vuonna 1882.

Työn ja pääoman välisen neuvottelusuhteen asetelmaa määrittää työmarkkinaosapuolen – myyjien ja ostajien – järjestäytymisen aste (toimintamahdollisuudet, kapasiteetti ja intressien yhtenäisyys). Omistavan luokan voima perustuu tuotantovälineiden omistukseen ja pääomaan, työväenluokan voima yhtenäisyyteen. Suhde on lähtökohtaisesti omistamattomalle luokalle epäedullisempi kuin omistavalle. Työntekijän on pakko myydä oma työvoimansa, mikä tarkoittaa suhteellisen liikaväestön oloissa (ammattiyhdistyksiin järjestäytyneen) työväenluokan neuvotteluaseman heikkenemistä. Taas täystyöllisyyden oloissa ammattiyhdistysliikkeen asema on parempi, koska työnantajat joutuvat kilpailemaan työvoimasta.

1800-luvun viimeisenä kahtena vuosikymmenenä työväenliike organisoivat neuvottelusuhteen tasapainoa edistääkseen työväenyhdistyksiä, sairaskassoja ja ammattiyhdistyksiä. Haapalan mukaan 1870-luvulta lähtien tapahtui huomionarvoisia muutoksia työväestön rakenteessa; oikeudellinen asema yhtenäistyi, palkkaerot pienenivät, työläiskaupunginosat eriytyivät, keskinäinen liikkuvuus lisääntyi, sosiaalinen liikkuvuus laski, henkilökohtainen riippuvuus isännästä väheni ja sosiaalinen tausta yhtenäistyi.⁶ Keskinäisellä liikkuvuudella tarkoitetaan työvoiman siirtymistä maaseudulta rannikolle pysyvästi tai väliaikaisesti esimerkiksi sahatyöhön. 1870-luvulta lähtien maataloustyön tuottavuus kasvoi teknologisen kehityksen ja uusien viljelytekniikoiden vaikutuksesta, mikä johti tilattoman väestön määrälliseen kasvuun. Teollisuusproletariaattia oli tuolloin vielä suhteellisen vähän. Maaseudun väestöpainetta helpotti muutto siirtolaisiksi Amerikkaan, Venäjälle ja rannikon kaupunkeihin. Metsäteollisuus oli kuitenkin tekijä, joka sitoi Suomen maailmanmarkkinoiden suhdanteisiin. Vienti perustui pitkälti Venäjän markkinoiden kasvuun sekä Ison-Britannian, Ranskan, Hollannin, Belgian, Saksan ja Espanjan puutavaran kysyntään.

On syytä palata kysymykseen varsinaisen luokan synnystä. Tuskin on mielekästä kysyä, synnyttivätkö yhteiskunnalliset olosuhteet (riisto, köyhyys, osattomuus ja holhous) työväenluokan, vaiiko yhteisiä asioita koskevien käsitystapojen muutos (reifikoituneen säätideologian ylittäminen). Molemmat olivat reaalisia ilmiöitä, jotka vaikuttivat työväenluokan syntymiseen. Kärjistetty jako historiallisen materialismin ja idealismin välillä ei palvele työväenluokan muotoutumisen ymmärtämistä. On selvää, että suomalaisen työväenliikkeen vaikuttivat eurooppalaiset aatevirtaukset, kuten liberalismi, nationalismi ja sosialismi. Suomen kohdalla vaikuttaa kovin selkeältä, että järjestäytynyt työväenliike syntyi liberaalin ideologian perusteleman lainsäädännön kautta. Wrightilainen työväenliike ja sivistyneistön pyrkimykset lujittaa autonomiaa rahvasta ja köyhää kansaa sivistämällä perustui ylhäältä alaspäin suunnattuun epäitsenäiseen valistustoimintaan. Omaehtoinen työväentoiminta ei muodostunut näiden liikkeiden paternalistisen valistustoiminnan tuloksena – ainoastaan välillisesti. Liberalismi toisaalta tunnusti työväen omaehtoisuuden toiminnan. Pulma korostaa vuoteen 1879 asti irtolais- ja vaivaishoitolainsäädännön muodostaneen kokonaisuuden, jonka funktiona oli lujittaa yhteiskuntarauhaa, vahvistaa maaseudun alistus- ja holhoussuhteita sekä palvella työvoimapolitiikkaa.⁷ Liberalismi ”vapautti” työläisen kuin tyhjän päälle, mistä syntyi perusta poliittiselle järjestäytymiselle. Työväki kykeni omaehtoisella järjestäytymi-

sellä muuttamaan yhteiskunnallista asemaansa, mikä tarkoitti uudenlaisen, sääty-yhteiskunnan ideologian ylittävän kansalaisyhteiskunnan muotoutumista. Ennen lainsäädännön uudistumista köyhälistön oli kuulunut hankkia laillinen suojele työnantajalta, tilanomistajalta tai seurakunnalta.⁸ Käytäntö palveli tilattoman väestön sitomista paikoilleen tilallisten halvaksi työvoimaksi.⁹ 1800-luvun jälkipuoliskolla viennin kasvun myötä työvoiman liikkuvuudesta tuli tärkeä kasvutekijä.

Miten suomalaisen työläisen elintaso sitten heijasteli taloudellista kasvua? Talous- ja sosiaalhistorian dosentti Sakari Heikkisen mukaan autonomian ajan jälkipuolella taloudellisen kasvun voimakkuus johti aineellisen elintason nousuun.¹⁰ Pulma kuitenkin korostaa, etteivät maaseutuköyhälistön ongelmat poistuneet muuttoliikkeen vapauttamisen ja teollistumisen myötä.¹¹ Suomen työväenluokka eli kädestä suuhun sekä maaseudulla että kaupungeissa. Reaaliansioiden noususta huolimatta sosiaaliset ongelmat säilyivät ennallaan.¹² Agraarispainotteinen työväenluokka oli suljettu porvarillisen sääty-yhteiskunnan poliittisten vaikuttamismahdollisuuksien ulkopuolelle. Suomessa kaupunkiväestön osuus nousi vuosina 1870–1910 7,5 prosentista 12,5 prosenttiin.¹³

Missä vaiheessa Suomessa syntyi käsitys yhtenäisestä työväenluokasta? Haapalan mukaan työväenluokka kuului käsitteenä 1800-luvun ihmisen sanavarastoon.¹⁴ Yhteiskunnan jyrkkä ja staattinen jakautuminen säätyihin kuului sisäänrakennettuna sääty-yhteiskunnan ideologiaan ja lainsäädäntöön.¹⁵ Sääty-yhteiskunnassa eriarvoisuutta ja jyrkkiä luokkaeroja pidettiin luonnollisena asioiden tilana. Työväenliikkeen syntymisen osalta kyse oli siis uudenlaisesta tavasta ymmärtää yhteiskuntaa. Omaehtoinen kansalaistoiminta, jota esimerkiksi työväenyhdistykset ja -talot toteuttivat, edisti työläisen poliittista ja henkistä itsenäistymistä. Vuoden 1867 nälkäkriisi, johon kymmenesosa Suomen väestöstä menehtyi, ei aiheuttanut suuria poliittisten protestoimisen muotoja. Poliittisesti järjestäytymätön ja lukutaidoton työväestö ei kyennyt näkemään kriisin taustoja. – Organisoituvan työväenliikkeen myötä yhteiskunnalliset ilmiöt alettiin asettaa poliittisiin asiayhteyksiin sekä tapahtumien kulle esittää kritiikkiä ja vaihtoehtoja.

Lyhykäisesti todettakoon Haapalan tulkinnan pohjalta, että 1880-luvun siirtyminen uudenlaisiin liberaalin kilpailun säätelmiin työmarkkinoihin mahdollisti työntekijöiden järjestäytymisen.¹⁶ Sääty-yhteiskunnan ideologia oli mahdollista ylittää työväenluokan järjestäytymisen, omaehtoisen sivistystyön ja liikkeen sisältä lähtevän moraalisaatteen keinoin. Tietoisesti tuleminen johti sosiaalisten ilmiöiden luonnollisuuden kyseenalaistamiseen ja sääty-yhteiskunnan alamaisuusajattelusta luopumiseen.¹⁷ On selvää, ettei 1870-luvulla voinut olla olemassa palkkatyöväen luokkaa. Työsuhteet eivät tuolloin perustuneet työmarkkinaosapuolten väliselle neuvottelulle, vaatimuksille ja sopimuksille. Haapalan tulkinnan mukaan työväestön organisoituminen alkoi Suomessa osattomuutena porvarilliseen yhteiskuntaan.¹⁸ Järjestäytynyt työväenluokka ei syntynyt kumotakseen yhteiskuntajärjestystä, vaan taistelemaan osallisuudesta siihen. Sen sijaan kumottavana oli sääty-yhteiskunnan poliittinen ja sosiaalinen eriarvoisuus. Väestönkasvun myötä säätyvaltiopäivät edustivat jatkuvasti pienempää osaa kansasta. Haapalan mukaan työväestö omaksui kansalaisuusajattelun lujan luokkajaon vallitessa.¹⁹ Vuoden 1905 suurlakon, Yrjö Mäkelinin laatiman Punaisen julistuksen ja Japanin–Venäjän-sodan mahdollistaman eduskuntauudistuksen myötä poliittiset

valtasuhteet muuttuivat merkittävästi. Paikallishallinnon valta eli kunnallinen äänioikeus jäi edelleen sidotuksi varallisuuteen. Siinä missä työväenluokka oli sivistyneistön ”kysymyksenä” ollut lähinnä vallankäytön kohde, se alkoi järjestäytymisen myötä vaikuttaa suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen. Ensimmäisen tasavallan politiikkaa ja henkistä ilmapiiiriä leimasi keväällä 1918 käyty sisällissota, joka vaati yli 270000 punaisen ja 5179 valkoisen hengen.²⁰ Yhteiskunnallisten resurssien jakamisen lisäksi vastakkain olivat oppi luokkayhteiskunnan epäkohtien poistamisesta ja näkemys sääty-yhteiskunnan luokkien luonnollisesta eriarvoisuudesta. Haapalan mukaan luokkasodassa on sosiologisessa mielessä kyse luokkayhteiskunnan tavasta ratkaista ongelmiaan.²¹ Ei riittänyt, että säätyideologia kyettiin ylittämään – luokkayhteiskunnan lujuutta tukevat rakenteet oli työväenluokan ja demokraattisen tasavallan näkökulmasta muutettava. 1800-luvun liberalismiin mukaisesti yhteiskunnan nähtiin pysyvän näkymättömän käden välittämänä harmonisena, kun jokainen hoitaisi osaansa kokonaisuudessa. Osien muodostama kokonaisuus oli 1800-luvun lopulla rakentunut niin ideologisesti kuin juridisesti eriarvoisten luokkien ”luonnollisuuden” perustalle. Juuri tämän muuttaminen oli työväenluokan ja luokkataistelun tehtävä. Vasta itsenäisen järjestäytymisen myötä työväenluokasta tuli poliittinen voimaktekijä.

Bibliografia:

¹ Pertti Haapala, Työväenluokan synty, Talous, Valta ja valtio. Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta. Toim. Pertti Haapala. Vastapaino, Tampere 1990, 215

² Panu Pulma, Köyhästäkö kansalainen, Talous, valta ja valtio. Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta. Toim. Pertti Haapala. Vastapaino, Tampere 1990, 176

³ Pulma 1990, 177

⁴ Pulma 1990, 177

⁵ Panu Pulma 1990, 173

⁶ Haapala 1990, 226

⁷ Pulma 1990, 173

⁸ Pulma 1990, 174

⁹ Pulma 1990, 174

¹⁰ Sakari Heikkinen, Aineen voitot, Talous, valta ja valtio. Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta. Toim. Pertti Haapala. Vastapaino, Tampere 1990, 149

¹¹ Pulma 1990, 190

¹² Pulma 1990, 190

¹³ Pulma 1990, 180

¹⁴ Haapala 1990, 215

¹⁵ Haapala 1990, 215

¹⁶ Haapala 1990, 217

¹⁷ Haapala 1990, 217

¹⁸ Haapala 1990, 232

¹⁹ Haapala 1990, 232

²⁰ <http://vesta.narc.fi/cgi-bin/db2www/sotasurmaetusivu/stat2>, luettu 12.10.2009

²¹ <http://www.uta.fi/koskivoimaa/valta/1918-40/luokkasota.htm>, luettu 12.10.2009

AMICITIA AETERNA

Juhani Sarsila

Cicero maalaa De amicitia -teoksessaan lukijan silmien eteen kaikki ne edut, jotka sisältyvät ystävyyteen.

Loppuhuipennuksessaan hän sanoo: "Ystävyys luo toivorikasta valoa myös tulevaan aikaan eikä se anna masennuksen vallata mieltä. Se joka katselee mielessään tosiystävää, katselee tavallaan omaa kuvaansa: siten ovat myös poissaolevat läsnä, siten ovat köyhät rikkaita, heikot voimissaan ja - mikä kulostaa vielä oudommalta - siten jopa kuolleet ovat elossa. Niin kunnioittavin, muistelevin ja kaihoisin mielin ystävät heitä yhäti ajattelevat."

Latina oli Vladimir Uljanovin suuri intohimo ennen, kuin hän lähti politiikkaan ja alkoi latinalaisen retoriikkansa avulla "lukea lakia" tsaristiselle Venäjälle. Kutsumme häntä Leniniksi hänen oman eksistentiaalisen valintansa mukaisesti. Kaikki ei mennyt "marxismiin Ciceroksi" nimetyllä Leninillä suorastaan erinomaisesti kuten ei mennyt oikeallakaan Cicerolla, joka lopussa julistettiin henkipatoksi: Ciceron pää ja kädet spiikattiin pitämään puheita Rooman Forumin rostralle. Visibiliteetin, näkyvyyden periaate, toteutui käytännössä.

Ciceron kaulan oli hänen huvilansa lähistöllä sivaltanut poikki muuan tribuuni, jota Cicero itse oli vähän aiemmin oikeudessa voittoa puolustanut. Tribuunilla oli kylmä sydän mutta tarkka käsi. Vladimir Uljanovin osa osoittautui ilman muuta paremmaksi. Hän sai tietävästi kuolla omaan sairauteensa käyttämättä tai saamatta toveri Stalinilta eräässä vaikeassa paikassa pyytämänsä myrkkyä.

Vladimir Lenin on vuodesta MDCCCXXIV (1924) maannut mustassa puvussaan kokonaisuutena ja missiotaan edelleen urbi & orbi, kaupungille ja maailmalle julistavana kaunopuheisena ruumiina Moskovon, uusimman Rooman Kremlissä. Hänen balsamointinsa sopi mainiosti uudelle imperaattorille, Stalinille, sitten kun senaatti eli keskuskomitea (eli Stalin) väärensi historiaa ilmoittamalla, että tehdastyöläiset olivat (niin sanoakseni) palautteen palautteessaan vaatineet Revoluution Isän konservoinnista eli näytteillepanoa ikuisiksi ajoiksi.

Lenin ei olisi halunnut tulla balsamoiduksi, mutta Stalin katsoi ilmeisen eettisesti tai ainakin maksimaalisen visibiliteetin periaatetta soveltaen, ettei Leninin ruumis kuulunut tälle itselleen. Sitä se ystävyys teettää. Stalinin piti ikuistaa kaikkien ihmisten ja ennen muuta tehdastyöläisten ystävä, humanisti, latinisti ja Rooman edesmennyt tsaari.

HOC EST SOLUM CORPUS

EIHÄN SE NIIN MENNYT!

Esko Riepula

Raportissaan Toivo Salosen juhlasymposiumista Tapio Nykänen kirjoittaa (AGON NR 24, S. 11):

"Synposionin ehkä kiivain puheenvuoro tai "keskustelu" käytiin dosentti ja professori Timo Airaksisen ja Lapin yliopiston emeritusrehtori Esko Riebulan välillä. Riebulan mielestä Toivo Salosen työ pohjoisen hyväksi on ollut ihailtavaa. Lapin yliopiston hyväksi elämässään paljon uhrannut Riepula korosti myös pienten yliopistojen tärkeyttä ja sitä, millainen merkitys henkilökunnan ja tieteentekijöiden sitoutumisella laitokseensa voi olla. Airaksinen korosti puolestaan sitä, että professorin pitää olla uskollinen tieteelle, ei yliopistolle."

Pieni tarkennus tähän Tapio Nykäsen tulkintaan omalta puoleltani.

Minä kyllä ymmärsin, että Airaksinen korosti nimenomaan rahan merkitystä tieteentekijälle. Eli tutkijan uskollisuus tieteelle ilmenee sillä tavoin, että hyvä tutkija menee aina sinne, missä hänelle parhaiten maksetaan. Tätä tieteen tekijän prostitutioitumista, sitä että tutkija myy itsensä eniten tarjoavalle, asetuin vastustamaan ja korostin tieteen tekijän vastuuta omalle yliopistolle ja koko tiedeyhteisölle.

Airaksisen näkemys edustaa kyllä hyvin Aalto -yliopiston perustajien näkemystä eli sitä, että rahalla se huippuyliopisto tehdään vaikka väkisin.

MIHIN HÄVISIVÄT TYÖVÄENLIIKKEEN PERILLISET ?

Juhlapuhe Salin Selskapin 10.vuotisjuhlassa 3.5.2009 Porissa

Erkki Tuomioja

Kuva: www.tuomioja.org

Mihin hävisivät työväenliikkeen perilliset ?

Marxin ja Engelsin Kommunistisen manifestin 160 vuotispäivää vietettiin viime vuonna.

Ensimmäisen internationaalin perustamisesta on tänä vuonna 145 vuotta. Karl Marxin Pääoman ensimmäisen osan julkaisemisesta on kulunut 142 vuotta. Sosialidemokraattisen toisen internationaalin perustamisesta on 120 vuotta. Kommunistisen kolmannen internationaalin, Kominternin perustamisesta on kulunut 90 vuotta.

Mainitsemistani kolmesta järjestöstä ei mikään ole olemassa, kaikkien taru päättyi jo 12-25 vuodessa niiden perustamisen jälkeen. Pääoma pölyyntyä kaikissa hyvin varustetuissa kirjastoissa, mutta tuskin kukaan sitä enää lukee muuta kuin oman aikansa historiallisena merkitteoksena. Paremmin kuin mikään järjestö tai Marxin muu kirjallinen tuotanto on ajankohtaisuutensa säilyttänyt Marxin ja Engelsin aatteellinen julistuskirja, Kommunistinen manifesti. Vai miltä kuulostaa seuraava teksti:

“Jatkuvat mullistukset tuotannossa, kaikkien yhteiskunnallisten olojen alituinen järkkyminen, iänikuinen epävarmuus ja liikkeellä oleminen erottavat porvariston aikakauden kaikista muista. Kaikki piintyneet, ruostuneet suhteet ja niihin liittyvät vanhastaan arvossa pidetyt käsitykset ja katsantokannat menevät hajalle, kaikki vastamuodostuneet vanhenevat ennen kuin ehtivät luotua, kaikki säätyperäinen ja pysyväinen haihtuu pois, kaikki pyhä häväästään, ja ihmisten on lopulta pakko katsella asemaansa elämässä ja keskinäisiä suhteitaan avoimin silmin.

Yhä laajemman menekin tarve tuotteilleen ajaa porvaristoa yli koko maapallon. Kaikkialle sen täytyy pesiä, kaikkialle kotiutua, kaikkialla solmia suhteita.

Maailmanmarkkinoita hyväkseen käyttäen porvaristo on muuttanut kaikkien maiden tuotannon ja kulutuksen yleismaailmalliseksi. Taantumuksellisten suureksi suruksi se on poistanut teollisuudelta kansallisen maaperän. Ikivanhat kansalliset teollisuudenalat on tuhottu ja niitä tuhotaan yhä joka päivä. Niitä tunkevat sivuun uudet teollisuudenalat, joiden käytäntöön ottaminen on elinkysymys kaikille sivistyskansoille, teollisuudenalat, jotka eivät enää käytä kotimaisia raaka-aineita, vaan maapallon mitä kaukaisimmilta alueilta tuotuja raaka-aineita ja jotka tuottavat tehdasvalmisteita, joita ei käytetä ainoastaan omassa maassa, vaan kaikissa maanosissa. Vanhojen, oman maan tuotteilla tyydytettujen tarpeiden tilalle tulee uusia, jotka tyydyttämisekseen vaativat mitä kaukaisimpien maiden ja mitä erilaisimpien ilmanalojen tuotteita. Vanhan paikallisen ja kansallisen omavaraisuuden ja sulkeutuneisuuden tilalle tulee kansojen kaikinpuolinen yhteys ja kaikinpuolinen riippuvuus toisistaan.”

“Nykyaikainen porvarillinen yhteiskunta [] on loihdittu esiin niin valtavat tuotannon ja vaihdon välineet, on

kuin taikuri, joka ei enää itse kykene hallitsemaan esiinloihittimiaan maanalaisia mahteja. [] Riittää, kun mainitsee liikepulat, jotka määrättyjen ajankasojen kuluttua toistuen yhä uhkavammin asettavat kyseenalaiseksi koko porvarillisen yhteiskunnan olemassaolon. Liikepulissa tuhotaan säännöllisesti suuri osa ei ainoastaan

valmiista tuotteista, vaan myös jo luoduista tuotantovoimista. Pulissa pääsee raivoamaan yhteiskunnallinen kulkutauti, joka kaikista edellisistä aikakausista olisi näyttänyt mielettömyydeltä - liikatuotannon kulkutauti. Tuotantovoimat, jotka [yhteiskunnalla] on käytettävänä, eivät enää edistä porvarillista sivistystä ja porvarillisten omistussuhteiden kehittymistä; päinvastoin, ne ovat tulleet liian valtaviksi näille suhteille, jotka estävät niiden kehitystä; ja heti kun ne voittavat tämän esteen, saattavat ne koko porvarillisen yhteiskunnan sekasortoon, saattavat vaaraan porvarillisen omistuksen olemassaolon. “

Jos Marxin ja Engelsin käyttämän kielen saattaisi nykyaikaiseen asuun, niin kuka on paremmin kyennyt kuvailemaan globalisaatiota kuin tämä parivaljakko? Heidän analyysinsä voima ja ajankohtaisuus pätevät edelleen, aivan siitä riippumatta kuinka oikeaan tai väärään osuneita heidän ennusteensa muutoin olivat tai mitä ajattelemmme heidän nimissään sittemmin harjoitetusta politiikasta.

Vaikka kolme ensimmäistä internationaalia ovat kadonneet, ovat niiden perilliset toki vielä olemassa, eräissä suhteissa jopa kukoistavampana kuin koskaan. Tarkoitan vuonna 1951 perustettua Sosialistista internationaalia, joka on parin viimeisen vuosikymmenen ajan muuttunut eurooppalaisen sosialidemokratian järjestöstä aidoksi internationaaliksi.

Nimestään huolimatta SI ja sen edeltäjät olivat pitkään hyvin Eurooppa-keskeisiä organisaatioita, jonka vaikutusvaltaisimmat puolueet olivat Saksan SPD, Englannin Labour, Ranskan sosialistipuolue, Itävallan SPÖ ja Ruotsin SAP, ja esim. 70-luvulla kolmikko Willy Brandt, Bruno Kreisky ja Olof Palme antoivat Internationaalille sen tunnetuimmat kasvot. Nyt se on aito internationaali, jossa on mukana perinteisten sosialidemokraattien ohella entisiä vapautusliikkeitä, kansallisdemokraattisia puolueita

eita, keskustavasemmistolaisia puolueita ja ex-kommunisteja.

Euroopassa Internationaalin aseman on kuitenkin eräällä tavoin syrjäyttänyt vuonna 1992 eurooppalaiseksi puolueeksi järjestäytynyt PES, jonka jäsenistö on melkein sama kuin SI:n eurooppalaiset jäsenet. Syrjäyttämällä tarkoitetaan sitä, että siinä missä puoluejohtajat ja pääministerit - silloin kuin heidän joukossaan vielä oli enemmän sosialisteja kuin tänään - aiemmin pyrkivät olemaan SI:n kokouksissa niin nyt he selvästi preferoivat PES:in kokouksia, jo siitäkin syystä että PES-puolueet sekä neuvostossa että vielä enemmän Euroopan parlamentissa ovat suoraan vaikuttamassa Euroopan Unionin päätöksentekoon.

Huonommin on käynyt jo vuonna 1942 muodollisesti lakkautetun Kominternin, mutta 90-luvun alkuun asti NKP:n kansainvälisen osaston suojissa jatkaneiden perillisten. Kukaan vapautta arvostava ihminen - ja kaikki vasemmistolaisina itseään pitävät tulisi voida lukea tähän joukkoon, ei voi olla pahoillaan neuvostomallin mukaisen keskitetyn komentotalouden ja perus- ja ihmisoikeuksia loukkaavan vallankäytön romahtamisesta.

Kommunismin romahtus oli siten tervetullut ja tarpeellinen asia sen diktatuurivallan alla eläville. Samalla on kuitenkin nähtävä, että se mikä vanhan diktatuurin on korvannut ei välttämättä ole tuonut parannusta ja helpotusta kaikkien ihmisten asemaan, minkä vuoksi yllättävän monet, joiden yhteiskunnallinen asema ei ole muutoksissa parantunut vaan jopa heikentynyt, voivat edelleenkin haikailla vanhan kumoutuneen kommunismin perään.

Selvemmin ymmärrettävää on, että kommunismin romahtus on merkinnyt koko perinteiselle työväenliikkeelle - myös kaikkia diktatuuripyrkimyksiä aina johdonmukaisesti vastustaneelle sosialidemokratialle - aseman heikkenemistä. Osin siksi, että varsinkin Itä-Euroopassa on ollut pitkään vaikeata markkinoida mitään sosiaalisia politiikkaa koska se on monien mielessä virheellisesti assosioitunut kaatuneeseen kommunismiin - esim. Virossa sosialidemokraatit rohkenivat ottaa tämän nimen uudelleen käyttöönsä vasta muutama vuosi sitten.

Länsi-Euroopassa muutokseen ei ole samanlaisia syitä. Täällä kyse on ennen kaikkea siitä, että niin kauan kun kapitalistit ja porvarit pelkäsivät Neuvostoliiton, kuviteltua tai todellista, ulkoista uhkaa ja ulkoa tuetun sisäisen kumouksen mahdollisuutta, ei työväestöä uskallettu kohdella miten tahansa. Nyt vallankumouspelosta kummunnut lumesosiaalisuus on karissut. Rikkauksia ja ökyoptioita uskalletaan kerätä ja kahmia ilman häveliäisyyttä ja pelkoja, omantunnotuskista on tuskin aiemminkaan ollut kyse.

Marxismi-leninismiäkin maailmassa toki edelleen löytyy. Vahvimmat sen nimissä aikanaan esiintyneen suuntauksen perillispuolueet löytyvät Kiinasta ja Pohjois-Koreasta, ilman että kummallakaan on enää sen enempää keskenään yhteistä kuin yhteistä Marxin kanssa, ja Leninismin osuus Pohjois-Koreassakin rajoittuu

enintään diktatuurin muotoihin. Ja voi hyvin olla, että jos Marx palaisi maapallolle ja hänet vietäisiin Kiinaan, niin hän yhtäältä kaupunkien käsittämättömiä rikkauksia ja pilvenpiirtäjäihmeitä ja toisaalta oikeudettomien työläisten ja köyhyydessä elävien talonpoikien tilannetta aiansa katseltuaan, päätyisi toteamaan, että täällä jos missään tarvitaan todella vahvaa kommunistista puoluetta.

Onhan näitä vanhan työväenliikkeen perillisiä vielä muitakin. Anarkismilla - jota edustaneen Mihail Bakuninin kannattajat olivat ottamassa ensimmäisen internationaalin haltuunsa, minkä estämiseksi Marx vei järjestönsä New Yorkiin, jossa se käytännössä kuoli - sekä anarkosyndikalismilla on edelleen omat uskolliset kannattajansa. Ja trotskilaiden vuonna 1938 perustama neljäs internationaali on, monien jakaantumisten jälkeenkin, edelleen olemassa jonkinlaisena kuriositeettina.

Kaikkien työväenliike-puolueiden luonne on myös muuttunut. Selvimmin se näkyy siinä, miten kansanliikkeenä syntyneiden puolueiden jäsenmäärät ovat romahtaneet. Vanhoista sosialidemokraattisista historiallisesti suurin ja mahtavin, Saksan aikanaan monimiljoonajäseninen SPD kokosi vielä vuonna 1976 yli miljoona jäsentä, sen jälkeen jäsenmäärä on laskenut viime vuosina miltei syöksykierteenomaisesti ja on jo pudonnut puoleen miljoonaa ja pienemmäksi kuin Saksan kristillisdemokraateilla.

Ruotsissa sosialidemokraateilla oli enimmillään jopa enemmän jäseniä kuin Saksan SPD:llä: 1,2 miljoonaa vuonna 1979. Ammattiliittojen kollektiivijäsenyyden purkaminen pudotti tästä melkein miljoonan pois, mutta sen jälkeenkin on puolueen jäsenmäärä romahtanut 260 000:sta 100 000:een.

Suomessa SDP:n sodanjälkeinen jäsenmäärä oli myös suurimmillaan liki 100 000 vuonna 1979, nyt se on virallisesti alle 45 000, joista maksavia noin puolet. Vasemmistoliitto SKDL / SKP:n perillisenä on kyennyt kuitenkin vielä radikaalimpaan jäsenmääräpudotukseen: alle 10 000 on kuudennes siitä, mitä se enimmillään on ollut.

On kuitenkin todettava, että etenkin pohjoismaissa myös ei-sosialistiset puolueet ovat olleet laajaan jäsenyyteen nojaavia kansanliikepuolueita, ja että jäsenmäärien pudotus on yhteistä kaikille poliittisille puolueille. Se on osa yleisempää edustuksellisen demokratian kriisiä ja heijastaa niitä muutoksia, jossa kansalaiset eivät enää kuin poikkeustilanteissa kokoonnu suurin joukoin seurojentaloille tai muihin kokoustiloihin tai osallistu fyysiseen läsnäoloon perustuvaan joukkotoimintaan ja -esiintymiseen kuin enintään jääkiekon maailmanmestaruuden tai euroviisuvoiton sattuessa Suomen kohdalle. Tämä ei silti tarkoita että poliittinen apatia ja passiivisuus olisi ihan yhtä suurella määrällä tosia, poliittisen vaikuttamisen tarve kanavoituu kuitenkin hyvin erilaisiin tiloihin ja tilanteisiin kuin ennen, kuten nettimaailmasta facebook-ryhmineen ja kampanjoineen voi nähdä.

Jäsenyyden määrän ohella myös jäsenyyden luonne on muuttunut. Sata vuotta sitten työväenyhdistykset Suomessa olivat vielä laaja-alaisia, oman talkoilla raken-

netun työväentalon ympärillä toimineita yhteisöjä, joiden jaostojen puitteissa tarjoutui mahdollisuus niin ammatilliseen järjestäytymiseen, urheilemiseen, kirjaston käyttämiseen kuin monenmoisiin sivistysrienteihin kuorojen, näyttämöiden, lukupiirien ym. merkeissä. Työväenyhdistykset panivat vireille myös laajaa työväenliikkeen omaa taloudellista ja sosiaalista toimintaa.

Jo varhain alkoivat muut kuin suoraan poliittiset toiminnot ammattijärjestöistä alkaen eriytyä omiin erikoisjärjestöihinsä: TUL, TSL, Työväen Näyttämöiden liitto jne. Osa on edelleen ainakin muodollisesti olemassa, osa on kokonaan kuihtunut pois mutta merkittävin osa on hyvinvointivaltion laajentumisen myötä siirtynyt julkisen vallan piiriin. Paluuta menneeseen ei kuitenkaan ole. Se että työväenliike itse uudelleen ottaisi hallinnoidakseen jo kauan aikaa sitten julkiselle vallalle siirtyneitä sellaisia palvelutehtäviä, joiden tulee olla tasaveroisesti kaikkien kansalaisten käytettävissä, olisi takaperoista kehitystä. Tältä osin kaipuu vanhaan malliin on tarpeetonta ja turhaa nostalgiaa luokkayhteiskunnan perään.

Se että perinteinen työväenpuolueisiin perustunut vasemmisto on miltei kaikkialla heikentynyt ja menettänyt asemiaan parhaisiin päiviinsä nähden, ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä että ne aatteet ja arvot, joita työväenliike on edustanut, olisivat vastaavassa suhteessa kadottaneet vetovoimaansa, enkä tarkoita nyt sitä, että kokoomuksen käyttämä mainostoimisto on keksinyt nimittää Suomen oikeistopuolueen uudeksi työväenpuolueeksi.

Myös se yhteiskunnallinen eriarvoisuus, jota vastaan työväenliike aikanaan syntyi, oli olemassa ennen 1800-lukua tapahtunutta työväenliikkeen järjestäytymistä, eikä se ole vielääkään minnekään kadonnut. Maailmassa, jossa puolitoista miljardia ihmistä joutuu tulemaan toimeen vähemmän kuin dollarilla päivässä ei absoluuttinenkaan köyhyys ole minnekään kadonnut, suhteellisesta köyhyydestä puhumattakaan. Mutta yhteiskunnallisen eriarvoisuuden luonne ja se miten se ilmenee ja miten se koetaan on ainakin kaikissa kehittyneemmissä maissa huomattavasti muuttunut.

Perinteinen työväenluokan luokkatietoisuus perustui tehdastyön järjestäytymismuotoon, joka kokosi työntekijöitä suuriin yhteisiin työpaikkoihin, joilla vallitsivat jyrkät erot ja erottelu kapitalisti-johtajien, toimihenkilöiden ja työläisten välillä. Jokainen tiesi ja tunsii asemansa eikä luokkatietoisuutta tarvinnut ulkoa tuoda, enintään voitiin tuoda organisoitumismuodot joilla sitä luontevasti kanavoitiin järjestäytyneen työväenliikkeen toimintaan.

Omistaminen oli hyvin näkyvää ja omistavia kapitalisteja kuvattiin pilalehdissä usein frakkeihin ja silinterihattuihin pukeutuneina möhömahoina. Jälkijättöinen yrielmä tästä nähtiin vielä SAK:n viime eduskuntavaalien tv-mainoksessa. Nykyään omistajuus on anonymisoitunut ja laajentunut, vaikka ei välttämättä suinkaan vähemmän keskittynyttä olekaan.

Mutta myös työväestö on muuttunut palkansaajiksi, toimihenkilöiden ja työntekijöiden rajat hämärtyneet ja nykyisessä pätkätyön maailmassa puhutaan jo prekariaa-

tista joka kokee vielä kohtuullisen vakituksella työllä elävien työntekijöiden järjestöjen unohtaneen heidät.

Yrittäjyyskin on muuttunut moniselitteiseksi ja monimuotoiseksi. Jo viime laman aikana moni pitkään samalle työnantajalle palkkatyötä tehnyt havahtui siihen, että hänelle yht'äkkiä kerrottiin hänen olevan nyt itsenäinen yrittäjä, joka tosin tekee edelleen samaa työtä entiselle työnantajalleen, mutta ilman vakituiseen työsuhteeseen liittyvää sosiaaliturvaa ja muita etuja. Useimmat aidommatkin yrittäjät elävät omalla työllään ilman, että heillä on juurikaan yhteistä passiivisten pääomatulojen saajien kanssa - tätä tosin hämärtää verolainsäädännön porsaanreikien antama mahdollisuus muuttaa työtulot keveämmiin verotetuiksi pääomatuloksi.

Vaikka moderneissa valtioissa köyhyys ja huonosuosisuus on paremmin piilotettua kuin ennen - vain leipäjonot ja Itä-Euroopasta tulleet kerjäläiset tuovat siitä kiusallisia muistutuksia - on se viime vuosina pohjoismaisen hyvinvointivaltion alasajon myötä jälleen lisääntynyt. Toistaiseksi se ei kovin hyvin näy katukuvassa eivätkä vallanpitäjät koe sitä uhkaavana, sillä köyhät ja syrjäytyneet on helppo sivuuttaa reppanaporukkana, joka ei ole järjestäytynyt eikä edes äänestä vaaleissa.

Jos niiden arvojen ja asioiden kannatus jota työväenliike on edustanut ei ole yhtä lailla kutistunut kuin työväenpuolueiden kannatus, niin minne se sitten on mennyt? Vääriin pusseihin on yksi vastaus, sillä vaikka kaikki kartoitukset johdonmukaisesti kertovat, että suomalaisten valtaenemmistö ei hyväksy uusliberalistista politiikkaa ja hyvinvointivaltion alasajoa ja preferoi selvästi enemmän julkisten palvelujen parantamista kuin uusia veroalennuksia, niin samat ihmiset kuitenkin vaaleista toiseen äänestävät sellaisia puolueita jotka ovat toteuttamassa sellaista politiikkaa jota he eivät kannata.

Konkreettisempi vastaus on, että työväenliikkeen vanhojen perusarvojen kannattajat nuoremmassa ikäluokissa ovat antaneet vaaleissa kannatuksensa vihreille, koska heiltä puuttuu joko historiallinen tieto ja käytännön kokemus työväenliikkeen toiminnasta ja tavoitteista, tai sitten luottamus siihen, että työväenliike todellisuudessa ajaisi heidän hyviksi ja tärkeiksi kokemiaan asioita.

Toinen konkreettinen vastaus, jonka pelkään realisoiduvan jo eurovaaleissa, on se että monet vasemmiston aikaisemmat kannattajat jotka ovat toimineetkin työväenpuolueissa, ovat päätyneet siihen, ettei heidän vanha puolueensa enää ole työväenpuolue vaan on mennyt pysyvästi herrojen kanssa marjaan. Tämä, enemmän kuin se että heitä houkuttelisi rasismilla leikittely, on syy siihen että vasemmistopuolueilla on nyt paha vuoto perussuomalaisen suuntaan.

Tärkein selitys kannatuksen katoamiseen on kuitenkin poliittinen passivoituminen. Suomessa on tänään ennatysmäärä poliittisesti täysin kodittomia ihmisiä, jotka eivät kyselyissä osaa tai halua nimetä ainoatakaan puoluetta jota kannattaisivat. Heidä tosin ei julkaistuissa galuissa noteerata, koska kannatusprosentit lasketaan

vain jonkun puolueen ilmoittaneista. Tällaisia ihmisiä on aina ollut iso määrä, mutta nyt osuus on noussut ennätyskorkealle, jopa kolmannekseen kaikista.

Valtaosa heistä on niitä heikommassa asemassa olevia ihmisiä, joilla olisi eniten voitettavaa politiikan kautta tehtävillä muutoksilla ja vaikuttamisella, mutta joilla on vähiten luottamusta siihen, että kukaan politiikassa toisinaan kykenee tai edes haluaa heidän asemaansa parantaa.

Miten voisimme palauttaa työväenliikkeelle ja vasemmistolle, tai oikeammin näiden edustamille arvoille sellaisen aseman jota tämä kriisien vaivaama maa ja maailma tarvitsevat?

On hyvin mahdollista, että tulevat historiankirjoittajat tulevat jakamaan historian aikaan ennen ja jälkeen finanssikriisin. Finanssikriisistä puhuminen on kuitenkin riittämätöntä, sillä se on jo hyvää vauhtia muuttunut yleiseksi talouskriisiksi. Samanaikaisesti ovat muutkin kriisit kärjistyneet: väestökriisi, ympäristökriisi, ruokakriisi, hyvinvointivaltion kriisi, ilmastokriisi tai demokratian kriisi - näitä ei itse asiassa ole mahdollista erottaa toisistaan eikä ratkoa toisistaan riippumatta.

On kuitenkin väärin laskea sen varaan, että kriisikehitys itsessään, tai ainakin Suomessa porvarihallituksen kyvyttömyys ja epäsuosio, palauttaisivat menetetyn kannatuksen ja luottamuksen. On ensinäkin todettava, että kriisissä on myös paljon perinteisen työväenliikkeen ajattelua ja toimintatapoja haastavia aineksia.

Väkilukunsa vain kuudessa kymmenessä vuodessa 6.9 miljardiin kolminkertaistaneella maailmalla, jonka modernisoimisprosessin monet saavutukset ovat perustuneet uusiutumattomien luonnonvarojen ryöstöviljelyyn ja uusiutuvien luonnonvarojen uusiutumiskyvyn vaarantamiseen, voi olla parhaassa tapauksessa vain muutama vuosikymmen aikaa sopeuttaa ihmisen toimintatavat ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävä kehityksen vaatimuksiin. Tämä tarkoittaa sitä, että mikään business-as-usual ajattelu ja entisen menon tavoittelu ei pelasta meitä uhkaavilta sosiaalisilta tai luonnonkatastrofeilta.

Se tarkoittaa sitä, että myös työväenliikkeessä on pakko tarkistaa monia piintyneitä ajatustottumuksia siitä, mikä maailmassa on mahdollista ja mikä ei, ja millaisia reunaehdotja sekä politiikassa että sen menettelytavoissa on kunnioitettava.

Vasemmistopuolueiden alamäki on jatkunut yli kymmenen vuotta, mutta edelleen sen pysäyttämisen edellyttämä rehellisen analyysiin ja avoimuuteen perustuva itsetutkiskelu tuntuu kovin vaikealta ja mieluiten se sivuutettaisiin vaatimalla ”itseruoskinnasta” luopumista, kuten tosiasioiden kieltäjien käyttämä termi kuuluu.

Itse olen sanonut SDP:n osalta, että meidän tulee tarvittaessa olla valmis monista vanhoista tunnuksista ja menettelyistä. Se mikä meille Wanhoille Towereille on tuttua ja ehkä rakastakin, voi historiaa tuntemattomista

ulkopuolisista ja nuoremmista polvista olla parhaimmillaan vain yhdentekevää ja vanhanaikaista ja pahimmillaan luotaantyöntävää ja vieraannuttavaa.

Siihen että tämä koskisi myös puolueen nimeä en kuitenkaan usko. Epäilyjä herättää se että nimenmuutoksesta puhuvat eniten ne, jotka haluavat tehdä SDP:stä yhden porvaripuolueen muiden joukossa jonka päätarkoituksena on maksimoida oma osuutensa jaettavissa olevasta vallankäytöstä, riippumatta siitä mihin ja kenen ehdoilla valtaa käytetään.

Hyvätkään tunnukset, vetävät mainokset ja mediaseksikkyydet eivät kuitenkaan auta jos politiikan sisältö ja linjat ovat hukassa tai epäuskottavia. Joka mediaan tarttuu se mediaan hukkuu, ja se on kohtalo jota en työväenliikkeen perillisille soisi. Tulo- ja varallisuuserojen kasvun pysäyttäminen, luokkayhteiskunnan paluun estäminen, pohjoismaisen laaja-alaisen hyvinvointivaltion uusi vahvistaminen ja sataprosenttinen panostus parempaan ja tehokkaaseen globalisaation hallintaan EU:ssa ja Suomen ulkopoliitikassa maailmanlaajuisten kriisien ratkomiseksi ja katastrofien välttämiseksi on selkeä tavoitteellinen tahtotila, joka on osattava laatia konkreettisen ja uskottavan toimintaohjelman muotoon.

Olin yli 250 muun kanssa mukana allekirjoittamassa Helsingin Sanomissa vapunpäivänä julkaistua kutsua 13.6. Helsingissä järjestettävään avoimeen Vapaus valita toisin tapahtumaan. Allekirjoittajia oli vasemmistopuolueista, vihreistä ja poliittisista sitoutumattomuudestaan kiinni pitävistä, joita kaikkia yhdistää halu tuottaa uutta voimaa tuon juuri esittämäni näkemyksen konkretisoidumiseksi.

Toiseus tässä Vapaus valita toisin julistuksessa tarkoittaa irtaantumista viime vuosikymmenten hyvinvointivaltion alasajopolitiikasta, jota haluamme laajalla poliittisen sitoutumisen rajat ylittävällä pohjalla haastaa. Nykyiset maailmanlaajuiset kriisit avaavat tähän aivan uusia mahdollisuuksia. Suomalaisten enemmistö on kerta kaikkiaan kyllästynyt tuloeroja kasvattavaan ja yhteisöllisyyttä tuhoavaan menoon, jota kerta kiellon päälle voi myös uusliberalistiseksi kutsua.

Johtaako Vapaus valita toisin-foorumi enempiin kuin yhteen tilaisuuteen puheenvuoroinen ei kukaan vielä voi tietää. Ainakin se voi osaltaan olla hämmentävässä politiikan seisovia vesiä, olla synnyttämässä uudenlaisia yhteistyö- ja toimintatapoja ja parhaimmillaan olla palauttamassa politiikkaan pettyneiden hyvinvointivaltion alasajosta eniten kärsivien ihmisten uskoa poliittisen muutoksen mahdollisuuteen. Toivottavasti tämä vaikuttaa myös rohkaisevasti kaikkiin niin puolueissa kuin niiden ulkopuolella tapahtuvaan politiikan uudistumiseen.

Erkki Tuomioja

Salin Selskapin 10.vuotisjuhla Pori 3.5. 2009

MITÄ TAISTOLAISET OIKEASTI AJATTELIVAT?

Vesa Oittinen

Tuskin montakaan lähihistorian ilmiötä on Suomessa demonisoitu yhtä voimakkaasti kuin 1970-luvun taistolaisuutta. Valtamedia on – erilaisten ”takinkääntäjien” auliilla myötävaikutuksella – luonut kuvan fanaattisesta totalitaarisesta liikkeestä, joka silmittömästi ja järjenvastaisesti ihaili Neuvostoliittoa, halusi tuhota suomalaisen demokratian ja yksityisen yritteliäisyyden, halveksi Talvisodan sankareita ja Mannerheimia ja päälle päätteeksi harjoitti sietämätöntä sortoa ja ideologista painostusta jopa omaa jäsenistöään kohtaan. Mitä demonisemmaksi taistolainen opiskelija- ja sivistyneistöliike maalataan, sitä käsittämättömämmäksi käy, miten se yleensä koskaan saattoi saada minkäänlaista kannatusta.

Vesa Oittinen

**Professori, FT, dosentti
Helsingin yliopisto
Aleksanteri-instituutti**

kuva: Helsingin yliopisto

Ainakin minua itseäni on tässä kuvassa ehkä eniten häirinnyt väite taistolaisliikkeen irrationaalisuudesta. Oma kokemukseni ja muistikuvani kertovat täsmälleen päinvastaisesta: tuskin koskaan on nähty yhtä teoriasuuntautunutta ja jokaista askeltaan rationaalisiin argumentein perustelemaa liikettä kuin mitä taistolaisuus oli. Opintopiireissä tutkittiin ahkerasti marxismileninismien perusteita, imperialismiteoriaa, jopa Marxin tunnetusti vaikeaa *Pääomaa*; SKP:n ohjelmia ja puoluekokousten dokumentteja käytiin läpi lukutikku kädessä; ja ainakin SOL edellytti jäseniensä lukevan ja tutkivan liikkeen teoreettisia julkaisuja, ennen kaikkea *Soihdu*-lehteä, joka tarjosi seikkaperäisiä analyysejä sekä Suomen sisäpoliittisesta tilanteesta että maailmalta käynnissä olevista prosesseista.

Tuhannen dollarin kysymys tietysti on, millaista tuo teoria sitten oli. Mitkä olivat taistolaisen ajattelutavan leimallisia piirteitä? Väittäisin, että ilman tähän kysymykseen vastaamista ei ns. taistolaisuusilmiöstä koskaan saada kunnon otetta. Taistolaisuudesta on jo julkaistu joitakin sosiologisia ja historiallisia analyysejä – joista parhaimmat toistaiseksi ovat Anna Kontulan ja Kimmo Rentolan¹ –, mutta taistolaisuuden pohjalla olevaa teoreettista konseptiä ei tähänastisessa keskustelussa ole vielä juuri lainkaan ruodittu. Seuraavassa listaan muutamia mielestäni keskeisiä teemoja. Luetteloni on toki vain alustava, jatkokeskustelu ja -analyysi ovat ehdottoman tarpeen.

Systeemiantagonismi

70-luvun maailma oli olennaisesti toisenlainen kuin nykyisin. Sitä leimasi ennen kaikkea kahden maailmanjärjestelmän, USA:n johtaman kapitalismin ja NL:n johtaman reaalisosialismin, välinen taistelu. Kyse ei ollut yksinkertaisesti kahden suurvallan välisestä köydenvedosta; antagonismin saama ulkopoliittinen *muoto* oli ehkä suurvaltojen välistä taistelua vaikeusvallasta maailmassa, mutta sen *sisältö* oli sosiaalisyhteiskunnallinen.

Nuorempaa polvea, jonka muisti ei ulotu näihin aikoihin, voi ehkä olla vaikea oivaltaa, miten 70-luvun maailmassa lähes kaikki keskeiset poliittiset kannanotot tehtiin tämä järjestelmä- eli systeemiantagonismi huomioiden. Esimerkiksi Tshekkoslovakian miehityksen motiiveja ja syitä on mahdoton ymmärtää ilman systeemiantagonismin luomia realiteetteja. Vielä tänä päivänäkin voisi ”suomalaisesta” reaalipoliittisesta näkökulmasta ihmetellä Dubzeikin ja tshekkiiuudistajien ulkopoliittista lyhytnäköisyyttä. Miksi ihmeessä he eivät antaneet venäläisille sellaisia puolustuspoliittisia takeita, että olisivat niiden suojissa voineet jatkaa reformipoliittikkaansa (näinhän Unkari Kádárin aikana itse asiassa menetteli)? Neuvostoliitto pelkäsi Tshekkoslovakian irtautumista Varsovan liitosta – juuri se oli miehityksen aiheuttanut ratkaiseva tekijä, eikä suinkaan tshekkien halu rakentaa uudenlaista, ”ihmiskasvoista” sosialismia, kuten läntisessä mediassa on esitetty. Tässä suomalainen reaalipoliittinen ajattelutapa, oli se sitten hyvästä tai pahasta, olisi hyvinkin voinut auttaa. Dubzeikin olisi ehkä pitänyt ottaa oppia Paasikiveltä! Tämän toteaminen ei merkitse itse Tshekkoslovakian miehityksen hyväksymistä, mutta vielä tänäänkin miehitys on, ei puolustettavissa, mutta kuitenkin reaalipoliittisen logiikan kannalta ymmärrettävissä – nimenomaan systeemiantagonismin valossa.

Myös Gorbatsšov oivalsi tämän. Hän tajusi, että reaalisosialismin uudistaminen ja kivettyneiden rakenteiden purkaminen edellytti ennen kaikkea systeemiantagonismin poistamista tai ainakin lieventämistä. Jos USA—NL-vastakkainasettelu olisi koko ajan jatku-

nut yhtä kärkevänä kuin se 70–80-luvulla oli (siihenhän liittyi jopa apokalyptinen ydinsodan uhka – tämäkin on kokemus, joka nuoremmalta polvelta puuttuu), eivät mitkään uudistukset olisi voineet toteutua. Tshekkoslovakian miehitys ja Puolan 80-luvun tapahtumat osoittivat, miten mahdolltomaan välikäteen Neuvostoliitto kerta toisensa jälkeen ajautui. Että perestroikassa kävi kuten kävi, oli sitten jo eri asia; siihen ryhdyttiin liian myöhään, kun stalinismin tuhoisten seurausten korjaamisessa oli vitkuteltu kolmattakymmentä vuotta.

Joka tapauksessa: systeemiantagonismi pakotti taistolaiset ottamaan kantaa Neuvostoliiton puolesta silloinkin kun kyse oli arveluttavista asioista, joita sellaisinaan oli vaikea puolustaa. Nähdäkseni on perusteellisesti väärin selittää taistolaisten Neuvostoliitto-suhdetta vain ”kukkuviromantiikalla” tms. Kyllä siinä oli vahvana komponenttina mukana maailmassa vallitsevan reaalipoliittisen tilanteen tajuaminen. Ajateltiin, että jos Neuvostoliiton arvosteluun mennään, se merkitsisi sosialismin asemien heikentämistä maailmanlaajuisessa yhteiskuntajärjestelmien kamppailussa. Toisaalta tällainen ”reaalipoliittikan” hyväksyminen oli kuitenkin vaikea sovittaa yhteen taistolaisliikkeen käytevoimana olleen ihanteellisuuden kanssa. Räikeästi tämä näkyi jo heti liikkeen alkuvaiheessa, kun Sosialistinen opiskelijaliitto (SOL) hyväksyi 1971 uuden kannanoton Tshekkoslovakian tapahtumiin kehoittaen ”aina valppaasti toiminaan imperialismiin taantumusvoimien sosialistisia maita ja edistyksellisiä voimia vastaan suuntautuvien aikeiden paljastamiseksi”. Kylmän sodan rintamajako, joka salli vain yksinkertaisen puolesta-vastaan-logiikan mukaisen argumentoinnin, pusersi jatkossakin monet taistolaisten kannanotot vastaaviin muutteihin.

Ääriivasemmistolaisuus?

Taistolaisuus oli toisaalta uniikki suomalainen ilmiö, toisaalta se oli yleismaailmallisen vasemmisto-, jopa ääriivasemmistotrendin ilmentymä meidän maassamme. Ajatus siitä että kapitalismi kipristelee jollei lopullisen, niin ainakin hyvin vaikean kriisin kourissa, oli aivan yleinen 70-luvulla. Sitä tukivat monet ilmiöt: valuuttakriisi; öljykriisi; USA:n tappio Vietnamin 70-luvun alussa; Nixonin hallituksen mädännäisyyden paljastuminen Watergate-skandaalissa; Portugalin siirtomaa-imperiumin romahdus ja sitä seurannut neilikavallankumous kotimaassa (muistan vieläkin *Ilta-Sanomien* hätääntyneen otsikon: UUSI KUUBA EUROOPPAAN?); kansallisten vapautusliikkeiden menestys muuallakin. Oli myös takaiskuja, joista vakavin oli USA:n tukema Chilen juntan kaappaus 1973; se ei kuitenkaan johtanut uskon menetykseen, päinvastoin tuotti vahvan solidaarisuusliikkeen.

Euroopassa 70-luvun radikaali liikehdintä synnytti erilaisia äärimmäisyysryhmiä. Monien mielestä vallankumouksellinen tilanne näytti olevan jo ovelta, ja sitä oli syytä hieman ”auttaa”. Pahimmillaan tämä kehitys vei ääriivasemmistolaiseen terrorismiin. Italiassa

syntyivät *Brigate Rosse* (Punaiset prikaatit), jotka murhasivat joukon establishmentin silmäätekeviä, lopuksi kristillisdemokraattien johtajan Aldo Moron; Saksassa taas Baader-Meinhof-ryhmän *Rote Armee Fraktion* julisti sodan koko Liittotasavallan todellisuutta vastaan. Pohjoismaissa vasemmistolaisuuskehitys synnytti voimakkaan maolaisen liikkeen. Ruotsissa maolainen (ja samalla tiukasti neuvostovastainen) KFML oli hyvin vahva, samoin Norjassa. Näiden liikkeiden vasemmistolaisuus poikkesi perinteisestä työväenliikkeen radikalismista. Ääriivasemmistolaisuudelle oli tyypillistä ennen kaikkea voluntarismi, usko siihen että kapitalismi voidaan kukistaa heti, pienen ryhmän tahdonvaraisella toiminnalla.

Väittäisin, että jos Suomen taistolaisuutta verrataan näihin 70-luvun eurooppalaisen ääriivasemmistolaisuuden muotoihin, niin se päinvastoin oli hyvin järkevää ja maltillista. Taistolaisuus oli sitoutunut olemassaolevaan työväenliikkeeseen ja sen toimintamuotoihin; se ei hääriinyt työväenliikkeen ulkopuolella sen ”vasemmalla” puolen kuten monissa muissa Euroopan maissa. Saattaa olla että jotain ääriivasemmistolaisia piirteitä oli (etenkin kulttuuriväen puolella) – mutta kokonaisuutena ottaen taistolaisuuden kutsuminen ääriivasemmistolaisuudeksi on ongelmallista.

Teoreettisuus

Taistolaisliikkeen yksi piirre siis oli sen vahva *teoreettisuus*, nykypäivän valossa voisi sanoa jopa skolas-tisuus. Liike esitti yhä uudestaan kommunistisen puolueen oman tutkimuslaitoksen perustamista vedoten veljespuolueiden esimerkkiin, mutta sellaista ei tunnustusti koskaan saatu aikaan. Tässäkin ilmeni kommunistisen puolueen enemmistösiipeä leimannut vahva anti-intellektualismi, mikä osaltaan tietysti vain lisäsi taistolaisliikkeen vetovoimaa sivistyneistön parissa. Juuri kommunistisen puolueen tutkimuslaitoksen puute sai opiskelijaliikkeen taistolaiset perustamaan Tutkijaliiton. Siitä piti tulla korvike sille tutkimuslaitokselle, jota SKP ei kyennyt luomaan. Kaiken takana oli ajatus tieteellisestä kapitalismianalyysistä ja sille perustuvasta tieteellisestä politiikasta. Käytännössä tämä politiikan tieteellistämisen hanke toteutui vain joiltakin osin (mm. Seppo Toiviaisen sivistyneistöky-symykseen pureutuva *Nuori Lukács* 1977 sekä Pekka Kososen toimittama *Suomalainen kapitalismi*-teos 1979), ja monilta osin toimittiin vain ideologian varassa. Tämähän oli kommunistisen liikkeen ongelma yleisemminkin. (Gorbatšov sanoi perestroikan jossain vaiheessa, kärjistäen kylläkin, ettei marxismia oltu 50 vuoteen kehitetty luovasti, vaan oltiin nojattu ideologisiin klisheisiin.)

Taistolaisuutta ei suoraan voi samaistaa vähemmistökommunismiin. Sen tausta oli mutkikkaampi. Mikä oli taistolaisuuden *differentia specifica*? Sanoisin näin: kyseessä oli (1) nuorison, opiskelijoiden ja sivistyneistön sinänsä aidon vasemmistolaisen muutosliikkeen kytkeminen (2) SKP:hen ja vieläpä sen ns. luokkakan-

taiseen siipeen, ja sitä kautta neuvostoliittolaisesti ymmärrettyyn marxismi-leninismiin.

Tällä oli seurauksena (1) että taistolaisuus oli ideologisesti ja poliittisestikin huomattavasti ”realistisempi”, järkevämpi kuin rinnakkaisliikkeet muualla Euroopassa; sen analyysit heijastivat paremmin todellisuuden prosesseja kuin äärivasemmistolaiset haihatelut; (2) mutta samalla se kohtalokkaasti kytkeytyi tuolloin jo jäykistyneeseen ja dogmatisoituneeseen neuvostomarxismiin ja reaalisosialismin kohtaloihin.

Tämä kaksinaisuus – toisaalta suurempi realismi, toisaalta neuvostomarxismiin kytkeytyminen – näkyi kaikkialla taistolaisuudessa. Tässä kirjoituksessa tarkastelen vain asian teoreettista puolta. Mikä oli se teoria, se maailmankatsomus joka ohjasi taistolaisia toimimaan niinkuin he toimivat? Se oli neuvostoliittolainen *marxismi-leninismi*. Se välittyi meille suurelta osin APN:n ja Progressin julkaisemien suomennosten ja sellaisten lehtien kuin *Sosialismin teoria ja käytäntö* kautta. Tyypillinen oli esimerkiksi Juri Krasinin, yhden silloisen johtavan teoreetikon, teos *Lenin, vallankumous, nykyaika*, joka kului opiskelijoidenkin käsissä.

Mutta omaakin teorianmuodostusta oli. Taistolaisuus merkitsi ensimmäisen varsinaisen marxilaisen intellektuellipolven syntyä Suomessa (kaksi aiempaa vasemmistolaistumisaltoa, vuoden 1905 siltasaareilaiset ”maisterisocialistit” ja 30-luvun ASS sekä Kiila – Palmgren ja kumppanit – eivät muodostaneet joukko-liikettä). Johtavaa osaa teorianmuodostuksessa esitti SOL, työväliseenä oli mm. vanhan ASS:n *Soihtu*-lehti. Se koki vuonna 1971 suuren muutoksen ulkoasussaan: siihenastisesta pienestä ”repparilehdykstä” tuli paksu teoreettinen julkaisu.

Jo parissa ensimmäisessä uuden *Soihdun* numerosa ilmestyi useita ohjelmallisia artikkeleita, jotka antavat avaimen taistolaisuuden sisimpään olemukseen. Numerossa 1/72, joka samalla oli lehden 40-vuotisnumero, ilmestyi Juhani Artton ja Olli Perheentuvan *Sivistyneistön kehitys edistykseksi voimaksi*. Artikkeleissa todetaan, että sivistyneistöstä tullava osa ”monopoliin vastaista rintamaa”. Jo tässä vaiheessa taistolaisliikkeen ideologian ytimeen oli siis omaksuttu antimonopolistisen rintaman rakentamisen strategia – palaan aiheeseen kohta uudestaan. Arto / Perheentupa toteavat sivistyneistön palkkatyöläistymisen; se siis lähenee nykyoloissa asemaltaan työväenluokkaa vaikei olekaan itsenäinen luokka. Sivistyneistön proletarisointuminen tulkittiin ”edistykseksi tendenssiksi”, mutta samalla sivistyneistön sisällä tapahtuu polarisoitumista. Liitto sivistyneistön kanssa käy työväenluokalle yhä tärkeämmäksi. Analyysi on mielenkiintoinen ja sitä kannattaisi ehkä lukea uudelleen nykyisten prekariaattikeskustelujen valossa.

Puolue teoria

Juuri sivistyneistön ja työväenluokan sosiaalisten asemien lähenemisellä taistolaisuuden ideologit perus-

telivat välttämättömyyden liittoutua työväenluokan johtavan puolueen, kommunistien kanssa. Kari Toikan artikkeli *Puolueesta*, joka ilmestyi jo edellisenä vuonna *Soihdussa* 2/1971 on klassinen, jopa siinä määrin että tekisi mieli väittää sen olevan tärkein yksittäinen dokumentti, jossa taistolaisliikkeen perusajatus kiteytyy. Toikka aloittaa toteamalla, että sosialismiin siirtyminen ei ole mahdollista ilman kommunistista puoluetta – demareista ym. ei siihen työhön ole. Hän sitoutuu leniniläiseen puolue teoriaan, joka vasta teki sosialismiin pyrkimisestä tiedettä.² Tärkeä pointsi oli myös, että puolueessa, puolueen ideassa nähtiin ratkaisu voluntarismi vs. fatalismi-ristiriitaan. Kommunistinen puolue yhdistää toiminnassaan ja analyysissään vallankumousprosessin subjektiiviset ja objektiiviset momentit dialektisella tavalla ja kumoaa näin sen näennäisen ristiriidan, joka sisältyy voluntarismi vs. fatalismi-dilemmaan. Tämä leniniläinen käsitys puolueesta yhteiskunnallisten prosessien ”muuntaja-asemana” erotti taistolaisen projektin selvästi siitä voluntaristisesta politiikasta joka oli niin tyypillistä muun Euroopan ääri-vasemmistolaisille liikkeille, terrorismista puhumatta. Voihan näet sanoa että terrorismi merkitsi kapitulatiota fatalismin ja voluntarismin muodostaman näennäisen umpikujan edessä. Baader-Meinhof-terrorismi syntyi juuri siitä epätoivosta, millä Liittotasavalan poliittisten olojen ja systeemin kivettyneisyys koettiin – fatalistisesti; ainoa keino sen murtamiseksi näytti olevan voluntaristinen kapina. Tätä voluntarismin / fatalismin epädialektista umpikujaa taistolaisuusliike siis pyrki välttämään – siinä puolue teorian merkitys.

Puolueen keskeinen merkitys liikkeelle, sen asema dialektisena ristiriitojen ratkaisuinstantssina tuli selvästi esille myös Seppo Toiviaisen Lukács-kirjassa, joka oli taistolaisliikkeen ehkä vaikuttavin intellektuaalinen prestaatio. Toiviainen asettaa kirjassaan ”nuoren Lukácsin ongelman”, joka on sama kuin sivistyneistöongelma: miten sivistyneistön edustaja voi liittoutua työväenluokan kanssa taistelussa kapitalismia vastaan. Tässäkin ratkaisun tarjoaa kommunistinen puolue. Lukács itse hylkäsi vallankumouksen tultua aiemman elämänsä ”loismaisen sivistyneistön” (Toiviaisen termi) edustajana ja muuttui kommunistiseksi intellektuelliksi. Lukácsin 1920-luvulla tekemä päätös tulla kommunistiksi oli myös eksistentiaalinen valinta, ja samaa sävyä oli nuoren taistolaispolven kommunistiksi ryhtymisessä. Arto Noro on myöhemmin osuvasti huomauttanut, että se puolue, jota Kari Toikka ja kumppanit 70-luvun alussa hahmottelivat, oli pikemmin virtuaalinen kuin todellinen kommunistipuolue. SKP:n vähemmistö näytti suomalaisessa todellisuudessa olevan lähinnä tätä ihanteellisen puolueen mallia, siksi taistolaiset liittoutuivat sen kanssa. Mutta toisin kuin yleensä luullaan, taistolaisten yhteistyö SKP:n vähemmistön kanssa ei koskaan ollut täysin kitkaton. SKP:n vähemmistökin ei aina täyttänyt virtuaaliselle kommunistipuolueelle asetettuja vaatimuksia ja odotuksia.

Artikkelinsa lopussa Toikka tarkastelee SKP:n tilannetta ja esittää kysymyksiä. Tärkein niistä kuuluu: onko SKP:lla hallussaan ”oikea ja riittävä” teoria Suo-

men valtiomonopolistisesta kapitalismista. Myös tässä tulee esiin taistolaisliikkeen tiukka rationaalisuus: oikea teoria on kaiken mittapuu. Toikan mukaan vasta kunnollinen tieteellinen teoria tekee mahdolliseksi ratkaista ne kysymykset joissa SKP:n piirissä oli esiintynyt erimielisyyksiä, kuten ”harjoitetun tulopolitiikan merkitys ja sen torjumisen mahdollisuudet, vuosien 1966—70 hallitusyhteistyön merkitys” jne. Samalla paljastuu, että jo tässä vaiheessa taistolaisuusliikkeen keskeiset ideologit olivat sitoutuneet neuvostoliittolaiseen vamokap-teoriaan.

Vamokap-teoria

Nykyään ei ainakaan nuori polvi enää taida tietää, mitä lyhennyksellä ”vamokap” kulkenut valtiomonopolistisen kapitalismin teoria oli. Se oli lähinnä neuvostoliittolaisten taloustieteilijöiden kehittämä Marxin alkuperäisen kapitalismianalyysin laajennus. Marxhan oli analysoinut klassista, alkuperäistä kapitalismia, joka oli ollut nimenomaan kilpailukapitalismia. Marx ei esimerkiksi juuri puhunut osakeyhtiöistä, vaikka kiinnittikin huomiota tuon yhtiömuodon syntyyn. Kapitalismin kehitys johti suurien, markkinoita hallitsevien monopolien syntyyn – jo Leninin imperialismianalyysissa oli johtavana ajatuksena, että kapitalistisen maailman todellisia subjekteja ovat suuret monopolit, konsernit, jotka taistelevat markkinaosuuksista ja pyrkivät jakamaan maailman keskenään. Lenin piti monopolien välistä kilpailua jopa I maailmansodan todellisenä syynä. Leninin jälkeen keskittymistendenssi on vain kasvanut, ovat syntyneet ylikansalliset yhtiöt, ja samalla monopolit ja valtio ovat kietoutuneet toisiinsa hyvin monimutkaisella tavalla. Neuvostoliittolainen vamokap-teoria tutki kaikkia näitä ilmiöitä. Myös eri maiden kansalliset kommunistiset puolueet työstivät tutkimuslaitoksissaan vamokap-teoriaa, näin esimerkiksi Liittotasavallan piskuinen DKP, jolla kuitenkin hyvin korkeatasoinen tutkimuslaitos IMSF, samoin Ranskan kommunistinen puolue (Paul Boccaran toimittama julkaisu *Capitalisme monopoliste d'état*, 1974) – Italiassa ilmestyi Antonio Pesentin toimittama *Manuale di Economia Politica* jo 1970.

Vamokap-teoria ei ollut kovin dogmaattista, itse asiassa sitä voi syyttää eklektismistä. Siinä huomioidaan kapitalismin uudet ilmiöt, kuten hyvinvointivaltion synty, mutta samalla säilytetään Marxin vanhan analyysin pohja. Nykyisin vamokap-teoria on *passé* – syystäkö, en tiedä; sitä ei ole mielestäni juuri lainkaan arvioitu. Teorian vaiheiden selvittely olisi tutkimisen arvoinen asia. Suomalainen taistolaisliike joka tapauksessa kytkeytyi juuri tähän teoreettiseen traditioon. Liikkeen huomattavimpia saavutuksia olikin suomalaista vamokapia esittelevän julkaisun tuottaminen, joka käännettiin myös ainakin venäjäksi.

Monopolienvastainen taistelu

Vamokap-teorian omaksumisesta seurasi, että taistolaisuus näki päävastustajikseen *monopolit*. Nehän juuri olivat se kapitalismin ilmiö, jota tutkimaan va-

mokap-teoria oli luotu. Nimenomaan vamokap-teorialla perusteltiin taistolaisten strategista kuningasajattusta: *antimonopolistista tai demokraattista rintamaa*.

Se nykyään julkisuudessa esitetty kuva, että taistolaiset olisivat halunneet välitöntöä vallankumousta, on täydellisen harhainen. Tutustuminen strategiakeskusteluun antaa aivan toisen kuvan. Vallankumousromantiikka oli kaukana. Keskiössä oli päinvastoin antimonopolistisen taistelun jatkuva korostaminen. Monopolit, suuret pääomakeskittymät, nähtiin yhteiskunnallisina subjekteina, jotka käyttivät valtiota ja hallitusta välikappaleinaan pyrkien alistamaan ne omien etujensa palvelijoiksi ja kaventamaan demokratiaa. Monopolienvastustamisen ja demokratian laajentamisen välille asetettiin yhtäläisyysmerkit.

Antimonopolistisen rintaman luomisen strategiaan liittyi tiukka *vaiheittaisuuden* ajatus: jotta monopoleja vastaan saataisiin koottua mahdollisimman laajat joukot, ei saa nostaa esiin sellaisia tunnuksia, joihin kaikki eivät ole ”kypsiä” – ei saa nostaa sosialismin tunnusta esiin vielä tässä vaiheessa. Ajateltiin, että laajaan demokraattiseen rintamaan osallistujat kyllä oman poliittisen kokemuksensa kautta oivaltaisivat sosialististen tunnusten ja sosialististen muutosten välttämättömyyden – mutta sen piti (näin idealistisesti ajateltiin) olla joukkojen oman oppimisprosessin tulos. Aluksi riittää että vaaditaan lisää demokratiaa. Pian ihmiset huomaisivat ettei lisädemokratia ole mahdollista ilman että puututaan monopolien vallan perusteisiin, eli tehdään sosialistisia uudistuksia.

Tämä ajatus demokraattisesta rintamasta ja sosialististen tunnusten sopimattomuudesta taistelun alkuvaiheessa määräsi myös taistolaisten suhteen SKDL:ään. Monen porvarin on ollut äärimmäisen vaikea käsittää, miksi taistolaiset niin katkerasti ja loppuun asti vastustivat sitä että SKDL:n periaateohjelmassa mainittaisiin sana ”socialismi”. Muistan vieläkin yhden Uuden Suomen pääkirjoituksen, jossa tätä ihmeteltiin eikä millään ymmärretty mistä on kyse. Mutta jos tietää taustalla olevan teoreettisen konseptin – demokraattisen rintaman ajatuksen, juttu on ihan selvä. SKDL:n piti olla yleisdemokraattinen järjestö ja koota mahdollisimman laajoja monopolienvastaisia voimia. Tämän päivän näkökulmasta katsoen taistolaisten kamppailu SKDL:n puoluesuuntaista kehitystä vastaan oli kuitenkin toivotonta taistelua tuulimyllyjä vastaan; SKDL:stä ei koskaan tullut sitä kaikkia demokraattisia voimia kokoavaa järjestöä mihin se alkujaan perustettiin 1944 (maalaisliiton, SDP:n ja kommunistien yhteistyöjärjestö). *De facto* se kehittyi vasemmistososialistisen puolueen suuntaan ja tuli näin SKP:n kilpailijaksi, kunnes syntyi nahkansa uudelleenluoden Vasemmistoliittona.

Aikakausikonseptio

Mutta taistolaisen teorian ehkä tärkeimmän komponentin olen säästänyt viimeiseksi. Kyse on *aikakausi-*

konseptiosta, aikakauden käsitteestä. Ajatus siitä, että historiallinen prosessi niveltyy eri aikakausiksi, joilla kullakin on ominaisluonteensa, on sinänsä jo vanha. Jo Hegel puhui siitä, miten filosofia ei koskaan voi mennä oman aikakautensa antamien rajoitusten yli – *die Philosophie ist ihre Zeit, in Gedanken erfasst*. Mutta taistolaisien ja neuvostoliittolaisen marxismi-leninismien käyttämässä mielessä aikakausikonseptio palautuu Leninin ajatukseen siitä, että kapitalismi on siirtynyt uuteen, imperialismiin ja maailmansotien aikakauteen. Leninin mukaan imperialismiin ja monopolikapitalismin ilmaantuminen on johtanut siihen, että monet Marxin aikaiset vanhan kilpailukapitalismin lait eivät enää päde; aikakauden luonne on muuttunut. Leninin mukaan sosialismi oli tullut aivan uudella tavalla ajankohtaiseksi ja subjektiivisen tekijän merkitys historiasa kasvanut. – Neuvostoliittolaisessa marxismi-leninismissä täsmennettiin tätä Leninin aikakausiajatusta. Katsottiin, että sosialismin syntyminen ja kahden maailmanjärjestelmän välinen taistelu oli merkinnyt siirtymistä seuraavaan aikakausijaksoon, jolla myös oli omat lainmukaisuutensa.

Merkittävä oli v. 1969 Moskovassa pidetty kommunistien ja työväenpuolueiden kansainvälinen neuvottelukokous, johon lähes kaikkien maailman kommunististen puolueiden edustajat ottivat osaa. Kannattaa huomata, että se pidettiin vain vuosi Tšekkoslovakiassa miehityksen jälkeen. Neuvostoliitossa oli tajuttu tarve teorian konsolidoimiseksi ja kommunistisen liikkeen yhtenäisyyden lujittamiseksi. Neuvottelukokous julkaisi laajan asiakirjan, jossa määriteltiin aikakauden luonne seuraavasti: *elämme kapitalismista sosialismiin siirtymisen aikakautta*. Koko ihmiskunta on siirtymässä sosialismiin, eri teitä. Prosessin taustalla oli se, että tuotannon yhteiskunnallinen luonne on kasvanut niin suuriin mittoihin, että askel sosialismiin, tuotannon yhteiskunnallistamiseen, on välttämätön. Kiinnostava oli neuvottelukokouksen asiakirjan määritelmä tämän siirtymisen muutosvoimista, muutoksen subjekteista. Ne esitettiin seuraavassa tärkeysjärjestyksessä:

- 1) reaaლისocialismi, ennen kaikkea Neuvostoliitto;
- 2) kehittyneiden kapitalististen maiden työväenliike;
- 3) kolmannen maailman vapautusliikkeet.

Vapautusliikkeet ovat listan viimeisinä, koska ne ovat ideologisesti häilyviä ja kolmannen maailman maat niin alikehittyneitä että niissä tapahtuvat poliittiset muutokset eivät juuri vaikuta maailmantalouteen lyhyellä tähtäimellä. Kapitalististen maiden työväenliike taas on klassisen marxilaisen teorian ajatteleva muutoksen päävoima. Uutta vuoden 1969 kaavassa on sen korostaminen, että sosialistiset maat ovat muutoksen päävoima. Yhtäältä teesi oli varmasti perusteltu, olihan esim. NL:n ydinasearsenaali varma tae estää USA:ta yrittämästä *roll back*-strategiaa. Mutta se myös ongelmallinen, koska siinä samaistettiin sosialisten maiden, etenkin Neuvostoliiton valtioedut maailmanhistorian edistyneisimmän kärjen kanssa. Toinen

analyysin vakava puute – johon tässä voin vain viitata paneutumatta ongelmaan sen enempää – on *modernin* käsitteen loistaminen poissaolollaan. Sen suhde käsitteisiin ”kapitalismi” ja ”socialismi” on epäselvä. Millä perusteella esimerkiksi sosialismia voitiin väittää edistyneisemmäksi yhteiskuntamuodostumaksi kuin kapitalismia, vaikka useimmat sosialistimaat olivat modernisoitumisen tasoltaan selvästi johtavista kapitalismimaista jäljessä?

Joka tapauksessa: taistolaisliike eli ja toimi nimenomaan tämän määritelmän hengessä. Vaikka yksittäiset taistolaiset ehkä ovatkin romantisoineet Neuvostoliittoa ja ihailleet sitä sokeasti, silmät puutteilta ummistaen, oli NL-suhde kuitenkin teoreettisesti ankkuroitu juuri aikakausianalyysiin. Neuvostoliitto nähtiin kapitalismista sosialismiin siirtymisen päävoimaksi – silloin merkitsi vähän, että neuvostokansalaiset joutuivat jonottamaan kaupoissa tavaraa tai että paikat siellä olivat vinksin vonksin. Tämän aikakausiarvion mukaan arvioitiin myös ei vain maailmanpolitiikkaa, vaan se leimasi taistolaisen teorian kaikkia muitakin momentteja. Esimerkiksi äsken mainitsemani demokraattisen käänteiden teoria edellyttää taustakseen näkemystä, että sosialismiin siirtymisen on aikakauden yleinen perustendenssi. Ilman tätä taustaoletusta ajatus monolienvastaisesta taistelusta sosialismiin johtavana ”oppimisprosessina” olisikin todella naiivi. Aikakausiarvio – toistan Marxin *Grundrissessä* esittämän kielikuvan – antoi näin sen yleisen valaistuksen, jossa muut värit kylpevät. Väittäisininkin, ettei taistolaisuuden olemusta voi ymmärtää, jollei tajua aikakausiarvion ohjanneen liikettä teoreettisesti.

(Artikkeli perustuu esitelmään, joka alun perin pidettiin Marx-seuran järjestämässä ”taistolaisuus”-jäsenillä ravintola Punavuoren Ahvenessa Helsingissä, 15. lokakuuta 2004)

Viitteet:

¹ Ks. Anna Kontula, *Kuollut muttei kuopattu – Taistolaisuus ja miten sitä muistetaan*, gradu Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteelliseen tiedekuntaan, ladattavissa sivulta http://www.annakontula.net/kirjoituksia_tieteelliset.html; Kimmo Rentola, Kevään 1968 isänmaan toivot, julkaisussa: *Työväen verkostot. Väki voimakas 16*. Toim. Sakari Saaritsa ja Kari Teräs (Helsinki: Työväen historian ja perinteen seura 2004). s. 96 –132, ladattavissa sivulta <http://helda.helsinki.fi/handle/10224/4034>.

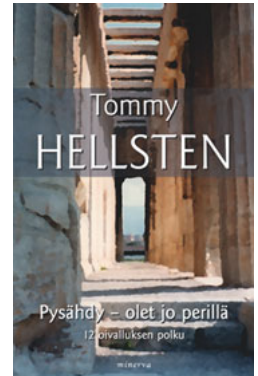
² ”Tässä mielessä”, kirjoittaa Toikka, ”Leninin luoma puolue teoriaa paljastuu askeleeksi marxilaisen teorian ja vallankumouksellisen liikkeen ristiriitaisessa kehityksessä, jossa socialismi muuttui porvarillisesta utopiasta marxilaiseksi tieteeksi ja jossa kommunismi lakkasi olemasta ideaali ja muuttui todelliseksi liikkeeksi...” *Soihtu* 2 / 1971, s. 26

Pysähdy - olet jo perillä**Tommy Hellsten****Minerva, 2009, 170 sivua****ISBN:978-952-492-231-9**

Elämänohjeita oravanpyörään tarjoaa teologi ja terapeutti Tommy Hellsten. Kiireinen keski-ikäinen mies painaa jarrua elämässään ja katselee sekä mennyttä että tulevaa meren kohina korvissaan. Kirja koostuu kahdestatoista luvusta, jotka on kirjoitettu osittain pienellä Santorinilla ja vielä pienemmällä Jurmolla. Kirjoitusmiljöön vaihtuminen antaa uusia näkökulmia lähes ruuollisena maisemana. Kohtaamiset ihmisten kanssa kuvastuvat eloisina elämänohjeina.

”Miksi kukaan ei enää kuuntele? Siksi ettei kellään enää ole sellaiseen aikaa. Mennään liian nopeasti. Turhaan kurjet meille huutavat, pilvi ottaa kotkan muodon, ruoho tuoksuu, aallot pauhaavat.” sanoo ’hitauden mestari’.

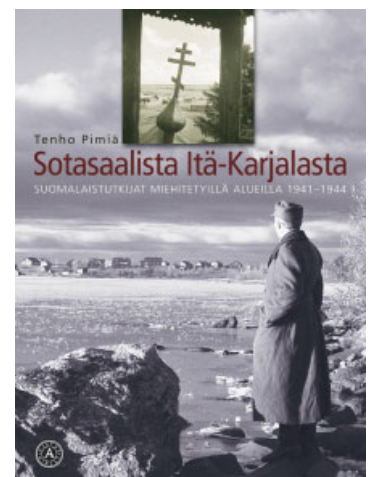
Kirja on varsin valoisa eikä Hellsten ole tekstissään besserwisser. Tietyt elämän arvot ovat luettavissa niiden mitenkään julistamatta itseään. Rentouttava lukukokemus hyvinkin filosofisessa hengessä. Odottaessamme kurjen huutoa voimme herkistää aistejamme teeren ja metson soidinta kuulostellen. Taajamissa saattaa kuulua helmipöllön puputus ja tarkkaavainen hiljaisuuden seuraaja voi tavoittaa hämärissä hypähtelevän jäniksen.

Sotasaalista Itä-Karjalasta - suomalaistutkijat miehitetyillä alueilla 1941-1944**Tenho Pimiä****Ajatus Kirjat, 2007, 288 sivua****ISBN 978-951-20-7531-7**

Sotasaalista Itä-Karjalasta kertoo kansatieteilijöiden keräystoiminnasta miehitetyillä alueella. Osa keräystyöstä käsitti tarinoita, runoutta, loitsuja ja muuta perinteistä folkloristiikkaa. Osa keräyksestä oli esinekokoelmien kartuttamista aina rakennusten inventoimista myöten, niiden siirtoa silmällä pitäen. Tärkeä säilyttävä merkitys oli kirkkojen ja muiden uskonnollisten rakennusten inventointi ja huomattavan ikonimäärän pelastaminen sään hampaalta. Tarkoituksena oli perustaa myöhemmin Petroskoihin museo, jossa olisi ollut esillä kattavasti Itä-Karjalan kulttuuria ja historiaa. Rauhansopimuksen ehtojen mukaisesti mm. ikonikokoelma luovutettiin Neuvostoliittoon takaisin. Historiallisena ja taiteellisena pelastustyönä ikonien keräys oli ilmeisen tärkeä teko, sillä paikoilleen jätettyinä, ikkunaluukkuina ynnä muina, olisivat ikonit pian hävinneet. Vanhimmat ikonit olivat peräti 1300-luvulta.

Pimiän kirja on popularisoitu versio hänen väitöskirjastaan. Popularisointi on kuitenkin jäänyt kovin vajaaksi tehden lukunautinnon jokseenkin raskaaksi. Kirjassa on katkelmia kirjeistä ja erinäisistä raporteista antamassa väriä tutkimukselle. Niiden kautta välittyy paikoin intomielinen hurmos kenttätutkijan päästessä paratiisiin. Sodan aiheuttama tuho kuvautuu paikoin totaalisenä, mutta etäisenä siinä mielessä, että kansatieteilijät katsovat miljöötä vain omasta näkökulmastaan. Kansatieteilijöiden taitoja käytettiin myös tiedustelun hyväksi heidän monipuolisen kielitaitonsa vuoksi. Sotavankien haastatteluista saatiin tietoa mielialoista ja erilaisista paikallisista oloista varsinaisen kansatieteellisen aineksen lisäksi.

Laajempi kuvamateriaalin käyttö olisi lisännyt kirjan kiinnostavuutta maallikon silmissä. Tutkijalle ja kulttuurihistoriaan ja -antropologiaan harrastuneelle väitöskirja on epäilemättä käyttökelpoisempi. Sotahistoriallisesti teos on kurosioiteetti ja sivuaa vain kevyesti Itä-Karjalan sotilashallintoa ja sotavankien kohtelua.

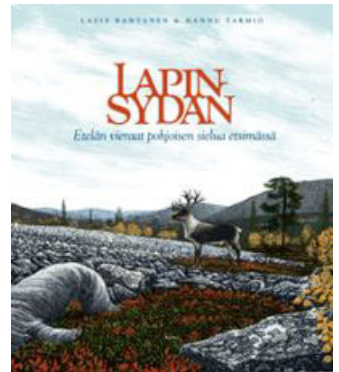

Lapin sydän

Etelän vieraat pohjoisen sielua etsimässä

Hannu Tarmio ja Lasse Rantanen

NEMO, 2009, 218 sivua
ISBN 978-952-240-015-4

Lapin sydän on kuvitukseltaan paikoin mystisen upea teos. Lasse Rantasen työnjälki on vakuuttavaa ja hänen kyvyssään tuoda värimaailma esille on sukulaisuutta Reidar Särestöniemeen. Ihmisten kuvaajana Rantanen ei ole niin häikäisevä.

Rantasen kertomus puolestaan, *Unelma kämpästä*, on ajallisesti tiivis, noin vuoden mittainen kertomus Savukoskelle rakennettavasta vapaa-ajan asunnosta. Tarina on pätkitty koko kirjan mitalle sivun kokoisina katkelmina unelman toteutumisesta. Unelma on paikoin naivi suomalaisen miehen kehityskertomus ja kliseinen tarina, mutta ilmeisesti totuudenmukainen.

Tekstien pääosasta on vastuussa kustannusalan veteraani Hannu Tarmio, joka tunnustautuu vanhaksi Lapin kävijäksi ja Tunturisudeksi. Osin tekstit ovat Tarmion muisteluksia joiden lomaan hän on sijoittanut eri kirjailijoiden teoksista peräisin olevia pitkiä katkelmia omiksi luvuikseen. Tarmion aikaskaala näyttää viitisenkymmentä vuotta Lapin turismin muutosta.

Kummankin Lapin kävijän teksteistä puuttuu saame Tarmion pientä Kaapin Jouni anekdoottia lukuunottamatta. Saamen ääntä edustaa teoksen lukujen väliin katkelmina asemoitu Nils-Aslak Valkeapään *Kotini on tunturissa*, joka onkin koko kirjan vaikuttavinta tekstiä.

Lapin sydän olisi kaivannut kunnollista oikolukua. Kirjassa on aivan hävyttömän paljon painovirheitä ja se ei ole kunniaksi Tarmiolle. Lapin sodan päättymispäivämäärä 27.4.1944 on kauhea moka, vaikka aiemmin tekstissä on asia oikein. Asiavirheenä nousee silmille väittämä Lapin sodan itsensä silpojista. 'Saksan tappiot Lapin sodassa olivat 950 kaatunutta, 2000 haavoittunutta, 1300 vankia; suomalaisten vastaavasti 774 kaatunutta, 262 kadonnutta ja 3000 haavoittunutta. Haavoittuneiden suomalaisten suuri määrä kertoo miinoituksesta, mutta myös monien sotilaiden oivaltamista "kikoista" päästä eroon vastenmielisestä sodasta.' Näin siis kirjoittaa Tarmio sivulla 133 ja heittää törkeän loukkauksen Lapin sodassa taistelleiden joukkojen ylle. Hyökkääjän tappiot ovat yleensä suhteessa raskaammat kuin puolustajan. Saksan tappioissa on kovin pyöreät luvut, mutta tuhannen kolmensadan vangin joukosta suuri osa oli haavoittuneita. Suomalaisten tappioissa tuon 262 kadonneen joukkoon lasketaan taisteluissa kadonneet, vangiksi jääneet ja ne muutamat Ruotsiin tai korpeen hiippailleet.

Teosta voi siis suositella kauniina taidekirjana, mutta sen muut ansioit ovat osin kyseenalaisia. Teos palkittiin parhaana kirjana tämän vuoden Galerie Art Design and Print Awards -kilpailussa.

AJANKOHTAISTA

AGON EXTRA

Pohjoinen filosofiyhdistys AGON ry järjestää keskustelutilaisuuksia Lapin maakuntakirjaston kokoushuoneessa (alakerrassa).

30.3. klo 18.00 Jorma Laitinen: Työelämän kysymyksiä moraalifilosofian valossa

19.4. klo 18.00 Pirjo Laitinen: Nainenkö väkivalta?

27.4. klo 18.00 Janne Kurtakko: Schumpeter ja taloustieteen ihmiskäsitys

5.5. klo 18.00 Eeva Snellman: 'Väinönputki oljenkortena' - erään sosiologian pro gradun jäljillä.

17.5. klo 18.00 Matti Lackman: Mikä historiassa on tärkeää?

Mahdolliset muutokset ja lisäykset ilmoitetaan sähköpostilistalla, www.ulapland.fi/agon ja paikallisissa lehdissä.